Год. V. **Май и Юний** **Книга I.**

Родопски напрѣдъкъ

Двумѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Къмъ читателитѣ.

Всѣки, който малко много е боравилъ съ народоучни въпроси, знае, че липсата отъ заинтересованость у всички слоеве въ нашата четеща публика е голѣма. Както на ученишката скамейка, тъй и въ обществото, па и на зеленитѣ маси, намъ не е яко присърдце да четемъ и се опознаваме съ работи, що засѣгатъ знайнитѣ и незнайни български земи. Резултатътъ на тая апатия къмъ своето, бащиното и родното е, че ни единъ книжовенъ трудъ отъ такъвъ родъ неможе да посрѣщне поне печатнитѣ си разходи, независимо и отъ това обстоятелство, че се искатъ срѣдства и за самото събиране на народоучни материяли, каквито срѣдства не може да има всѣки, какъвто ентусиазъмъ и да го тика напрѣдъ. По тия главно материялни несгоди и ний се намѣрихме въ невъзможность да продължаваме по-нататъкъ безпретенциозния „Родопски напрѣдъкъ“, и ако слѣдъ това наше рѣшение, ний слѣдъ четиремѣсечно прѣкжсване пакъ на ново го започваме, то това се дължи изключително на високото внимание, съ каквото скромниятъ „Родопски напрѣдъкъ“ има́ рѣдкото щастие да се изненада отъ **Негово Царско Височество**, Българския Князъ.

Впрочемъ съ тая книжка за май и юний, т. г., „Родопски напрѣдъкъ“ започва V-та си годишнина съ сжщата голѣмина, редъ и програма.

Годишната му цѣна си остава пакъ 4 лева у насъ и 6 лева за чужбина, заедно съ премията.

Но за да оправдае поне отъ малко това високо благоволение на Господаря, Върховниятъ Вождъ и покровитель на българската национална култура и мисъль, „Родопски напрѣдъкъ“ за напрѣдъ разширява досегашния си обсегъ да борави само съ Родопскитѣ покраини. Народоучни, географски, исторически и др. п. материяли ще се помѣстватъ и изъ всички други покраини въ Одринско, който български край, ако и тъй близъкъ при насъ да е, той и днесъ си е terra incognita за всички ни.

Въ тоя случай ний се надѣваме на всички просвѣтени сили изъ Одринско за постигане тая ни цѣль.

На всѣки народоученъ трудъ, слѣдъ одобрението му отъ редакцията и споредъ важностьта му, ще се плаща и прилично възнаграждение на автора му.

Пловдивъ, 15/V 1907 година.

Редакцията.

Дребни езикови бѣлѣжки отъ единъ непознатъ до сега Родопски говоръ.

Още прѣди 1890 година азъ имахъ еднъжъ случай да мина прѣзъ Кетенлъшкитѣ помашки колибаци, разпръснати въ единъ отъ южнитѣ Родопски склонове, именуванъ *Карааланъ,* а въ турскитѣ карти Караоланъ тепе. Тоя склонъ дѣли водитѣ на Шеинската отъ Скечанската рѣки, лѣжи на истокъ отъ Скеча и се спуща въ Бѣломорската равнина срѣщо Буру-гьолъ. Прѣзъ него минава прѣкиятъ пѫть отъ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ за Буру-гьоль и пристанището Порто-Логось. Най-високиятъ връхъ отъ тоя доста разтлатъ склонъ се казва *Исеинъ-гедикъ,* покритъ цѣлиничъкъ съ буйна дѫбова и букова гора. Тукъ се намиратъ и грамади камъни и остатъци отъ едноврѣменни зидове, което показва, че тоя пѫть е ималъ извѣстно значение и въ древнитѣ врѣмена. Населението казва на развалинитѣ *кал'ѫта.* По цѣлиятъ склонъ изъ рътлинитѣ и хлътнатитѣ мѣста сѫ разпръснати много махалчинки — колибаци, чисти помаци, отъ които поголѣмички сѫ слѣднитѣ: *Кетенлѝкъ* 80

кѫщи, най-голѣмото отъ всичкитѣ села; *Стàро село* 60 кѫщи, *Сугужѐ-дере* 30 кѫщи, *Ханъ-махала* 10 кѫщи, *Каражѐ^{а}те^{а}* 10 кѫщи, *Аликѐте^{а}* 5 кѫщи, *Вирдѐ^{а}тъ* 15 кѫщи, *Исейнъ-гедикъ* 15 кѫщи, *Сдужекъ* 60 кѫщи (двѣ махали), *Бу̀залатъ* 10 кѫщи, *Канлѫ-бийотъ* 6 кѫщи *Дун'ô* 20 кѫщи, *Кйдстере* 8 кѫщи, *Лдпухътъ* 10 кѫщи, и др. По-отстрана отъ Кетенлъкъ въ площитѣ на планината сѫ по-голѣмичкитѣ села *Укмàнъ-ери* около 100 кѫщи и *Сѣнйково* повече отъ 60 кѫщи. Едни отъ споминатитѣ махалчини спадатъ въ Сѣниковската община (турска административна единица — *джумаетъ*), други въ Укманъ-ерската, а трети въ Кетенлъшката. Понеже дѫбовитѣ гори изобилватъ, то главниятъ поминъкъ на покраината е развъждането въ достатъчно количество кози, слѣдъ това дребно планинско земледѣлие и обработване на тютюнь, дѣто се може и дѣто почвенитѣ условия помагатъ. Покраината, както и цѣлитѣ Южни и Срѣдни Родопи, изобилва и съ разни видове овощни дървета, а нѣкждѣ изъ нискитѣ мѣста и долини и лозя. Помашкото население тукъ е много добродушно и съобщително и между другитѣ старинни обичаи пази и тоя на Нова година и Коледа. Малкитѣ помачета и помакинчета съ кошнички на рѫце *коледуватъ* и *сурвакатъ* въ тия дни, и съсѣдитѣ и роднинитѣ имъ ги даряватъ съ сушени плодове и орѣхи.

При заминаването си азъ имàхъ случай да срѣщна помаци отъ тия селчинки, собствено отъ с. Кетенлъкъ, и ми направи впечатление тѣхниятъ говоръ и нѣкои думи, които си и записахъ. Азъ не смѣехъ до сега да съобщавамъ нищо за тоя говоръ, защото при такива мигновени случаи е невъзможно и най-опитниятъ наблюдатель пѫтникъ да вникне въ всичкитѣ му свойщини и се ориентира въ тѣхъ, като се ласкаехъ съ надеждата. че все ще ми се удаде новъ случай, ако не втори пѫть да мина прѣзъ тия мѣста, то поне да се срѣщна съ хора отъ тѣхъ. Години минаха отъ тогава, а моето желание, за жалость, не се сбѫдваше.(1) Миналата година обаче прѣзъ мѣсецъ августъ

1) Нѣкои отъ тѣзи думи и изрази прѣди двѣ три години съобщихъ на нашитѣ уважаеми професори—филолози г. г. Цоневъ и Милетичъ.

единъ четвъртъченъ денъ въ Станимашкия панаиръ азъ случайно срѣщнахъ двама помака отъ Кетенлъкъ, дошли прѣзъ Кърджали да си купуватъ малки муленца—супй.[1] За досущъ малкото врѣме, което споменатитѣ помаци имаха, азъ се помѫчихъ да поведа разговоръ, макаръ че моята срѣща съ тѣхъ — човѣкъ не ни търговецъ, ни джамбазинъ на мулета—и да ги нѣкакъ смущаваше, дори и плашеше, за което тѣ горкитѣ имаха пълно основание по много причини, които не е тукъ мѣстото да посочвамъ. Както и да е, нѣкои отъ по-рано записанитѣ ми думи на ново чухъ отъ тѣхъ, като сполучихъ да си запиша и още нѣколко нови, но пакъ далечъ не достатъчни за една пълна и по-обстойна характеристика за единъ какъвъ и да е говоръ, още повече като тоя що чухъ, който, ако и да има общитѣ свойства на Родопскитѣ говори, все има и една своя твърдѣ интересна типичность. Поради това азъ и сега се въздържамъ да правя понататъшни бѣлѣжки върху Кетенлъшкия говоръ, който ми направи особено впечатление и лишенъ пѫть затвърди убѣждението ми, че широкитѣ и скрити изъ Родопитѣ кѫтове сигурно единъ день ще има да изненадатъ науката съ нѣкои непознати за сега езикови свойщини. Малкитѣ бѣлѣжки, които мисля, че ще послужатъ на тия компетентни учени, що теоритично се занимаватъ се езикови изслѣдвания както у насъ, тъй и въ чужбина, се отнасятъ до една характерна и твърдѣ интересна фонетично-морфологична особица, която азъ забѣлѣзахъ въ Кетенлъшкия говоръ. Да ли тая особица сѫществува и въ други помашки села и покраини изъ непознатитѣ още много Родопски краища, не мога да зная тоя часъ. Ще трѣбва да се чака щастливъ случай за това въ бѫдеще.

Който е ималъ възможность да чува говорътъ на помаци изъ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ, прѣдимно

1) Обработването на тютюньтъ въ Родопитѣ изисква да се кара вода за поливането му въ стръмнитѣ и безводни мѣста, а тая работа може да върши само мулето. Поради това тоя товаренъ добитъкъ особено много се цѣни въ тия мѣста, и износътъ на нашитѣ изъ България мулета изключително е за тия покраини. Всѣка година въ Чирпанския и Станимашкия панаири идватъ хора купувачи отъ тамъ.

отъ Скечанско, Дарждерско и донѣкждѣ и отъ Ахж-челебийско, е забѣлѣзалъ, че помацитѣ отъ тия мѣста нѣкакъ си бавно, проточено и по-ясно изговарятъ думитѣ, а тая проточеность дава при пръвъ погледъ нюанси, като че ли гласнитѣ се чуватъ удължени. Такава именно удълженость, тъй да се изкажа, азъ чухъ отъ Кетенлъшкитѣ помаци и то въ най-ясенъ видъ. Но важното не е това; азъ забѣлѣзахъ и тукъ([1]) едно изобилие на звукътъ *а* и отгорѣ на това и едно пълногласие: вмѣтане на звукътъ *а*, нѣкждѣ и *е*[а] между групи отъ двѣ и три съгласни въ цѣлиятъ съставъ на думи а особено първитѣ слогове, дѣто се срѣщатъ такива групи. Ето какви думи имамъ за сега записани съ такова пълногласие отъ моитѣ Кетенлъшки помаци: *барат'е*[а], братия; *барàдва*, брадва, *барàв'е*[а], бравъ—и, събир. форма вмѣсто главъ. *Пет' бра̀ва заклàха,* т.е. петь главъ (овци, кози, ярета и пр.) заколиха. *Варатéну*, вретено; *вǒ*[а]*ле*[а]*ка*, вълкъ; *вǒ*[а]*гале*[а], вжгле (вжглища); *варѝт'че*[а]*ка*, врит' врут' отъ всичко; *вǒ*[а]*ре*[а]*ше*[а], връше събир. отъ връхъ, горнитѣ клоне на дърветата; *ве*[а]*дарѝца*, вѣдрица, вѣдро; *гарǒбе*[а], гробе; *галàдну*, гладно; *ганè*[а]*зду*, гнѣздо; *дǒ*[а]*ране*[а], отъ дърне — буци пръсть съ трѣвата и коренитѣ ѝ, чимове отъ ливада; *же*[а]*рè*[а]*бе*[а], ждребе, малко конче или муле; *карèме*[а]*н*, кремень; *карàйшник*, крайщникъ, кжсъ отъ краищата на хлѣбъ; *калè*[а]*ще*[а], клѣщи; *карýше*[а], круша; *какинà* и *каке*[а]*нà*, отъ помашкото и рупското какнà, кинà и ке[а]нà (колко, какво); *калàти*, клати, люшка; *канѝга*[а] и *ке*[а]*нига*, книга; *мале*[а]*ка*, млѣко; *марàв'е*[а], мраве, мравки; *парǒ*[а]*'теà*, пржте; *парǒ*[а]*чка*, пржчка; *пар'*[а]*п'ǒ*[а]*на*, прѣпъна се, спъна се; *парèлу*, прело, преждa; *паре*[а]*стѝву*, пръстено отъ пръсть; *палéте*[а]*ну*, плетено; *палè*[а]*ва*, плѣва; *палѝтка*, плитко, *пароле*[а]*т'е*[а], пролѣть, пролѣтесъ; *пуше*[а]*тинàк*, пущинакъ; *паре*[а]*вàле*[а], прѣваля; *расче*[а]*ве*[а]*тѝ*, разцвѣти; *сарè*[а]*да*, срѣда; *сарèбру*, сребро; *сатарѝже*[а]*ну*, стрижено; *сатарè*[а]*ла*, стрѣла; *тарǒ*[а]*ска*, треска; *тарè*[а]*ва*, трѣва; *тарǒ*[а]*н*, трънъ; *тарàхана*, трахана; *тарѝ дǒ*[а]*не*[а], три деня; *халè*[а]*ба*, хлѣбъ; *хал'ǒ*[а]*нза*, хленчи; *агарèбе*[а], огребе; *е*[а]*загǒре*[а], отгорѣ.

1) Въ миналогодишнитѣ книжки на „Родопски напрѣдъкъ“ интересующиятъ читатель ще намѣри бѣлѣжкитѣ ми относно прѣгласътъ на неударено *о* въ *а* въ нѣкои Ахж-челебийски помашки села.

Думитѣ *вд^{а}ле^{а}к*, вълкъ; *вд^{а}гале^{а}*, вжгле; *каке^{а}на́*, колко или какво; *парѣлу, ке^{а}ни́га*, *д^{а}ране^{а}*, *пуше^{а}тинàк*, *сарѐ^{а}да* и още нѣкои тѣмъ подобни се срѣщатъ и въ Ахж-челебийскитѣ помаци, а *чувèат*, *разчуве^{а}ти́* и *жуве^{а}зда* се изговаря и въ нѣкои Рупчоски български села (Орѣхово напр.), а това ме навежда на мисъльта, да ли пълногласието не е било старинна особица въ Родопскитѣ говори, която особица е оцѣлѣла днесъ само въ Кетенлъшката покраина, па е възможно да я има и въ други помашки села въ южнитѣ склонове, които и въ други отношения се явяватъ най-архаичната езикова и битова область въ Родопитѣ.

Освѣнъ горнитѣ бѣлѣжки направи ми впечатление още и сложностьта на нѣкои мѣстоименни форми и нарѣчия, особено тѣзи за показъ, каквито сж слѣднитѣ: *намузи̇кана*, *тамузи̇кана*, *самузи̇кана*, вмѣсто томува, ономува; *тагàзинана*, *се^{а}гàзикана*, *нагàзикана*, вмѣсто тогава, сега, на онова врѣме; *тузи̇кана*, *сузи̇кани*, *нузи̇кана* вмѣсто тукъ, тамъ, тоя тукъ, оня тамъ; *тази̇кана*, *нази̇кана*, *сази̇кана* вмѣсто тая, оная и други п. Изобщо мѣстоименнитѣ форми въ Родопитѣ прѣдставятъ една голѣма пъстрота, каквато би можла да бжде прѣдметъ за отдѣлни бѣлѣжки.

Откъмъ морфологична и лексикална страна азъ ще дамъ за сега и тѣзи си записани по-интересни думи и изрази, които съмъ чулъ изъ Кетенлъшкия говоръ: *ж'д^{а}ту*, дѣто; *де^{а}кани̇ка*, тояга; *ж'д^{а}ту си има де^{а}кани̇ка*, дѣто, или който си има тояга; *алѐй гу*, вижъ го. Тоя глаголъ въ повел. форма се употрѣбява и отъ Ахж-челебийскитѣ помаци. *Сахд^{а}н'*, въ Ахж-челебийско *сахàн*—мѣденъ сждъ за ястие. Срѣща се и въ Тъмрешко, Чокуръ-кьой и Гюндюзица, помашки села отсамъ въ севѣрнитѣ склонове. *Гд^{а}рам*, джбъ; *ж'д^{а}нки*, единъ родъ сливи; *вари̇л'ница*, веруга за огънь; *ди̇вуту*, свине; *биржд^{а}*, грахъ; *пош*, идешъ; *какина́ е^{а} нарàлу*, колко е пораснало; *е^{а}с ли ти мартвàка*, ядвашъ ли просѣникъ (царевиченъ качамакъ, мамалига); *пис ли ти вудо^{а}*, пивашъ ли вода.

Пловдивъ, 1907 година.

Ст. Н. Шишковъ.

За малко изъ царството на Родопитѣ.

Пжтни бѣлѣжки.

Юлски горѣщини въ началото на май. — Тифузътъ въ Пловдивъ. — Продължени училищни ваканции. — На пжть за Родопитѣ. — Станимашко шосе. — Гледка къмъ Родопитѣ и полето. — Сушата и страхътъ отъ прѣдстоящия гладъ. — Орта-ханъ. — Градътъ Станимака и впечатления отъ него.

Има явления, които единъ пжть се вѣстяватъ въ периодътъ на единъ човѣшки животъ и за това оставятъ впечатления и прѣзъ други поколения. Такова нѣщо се случи и съ нашата южнобългарска столица прѣзъ токущо настжпилата 1907 година, пролѣтьта на която бѣше необикновена за Пловдивъ и Пловдивци. Та аслж и пролѣть не се показа никакъ, защото слѣдъ една дълга и упорито тежка зима прѣзъ втората половина на мѣсецъ априлий изведнъжъ настжпиха юлски дни, съ нечувана горѣщина и сухи вѣтрове. Но не стигаше само това: и една небивала за Пловдивъ гостенка ненадейно сполѣтѣ града и го хвърли чисто и просто въ паника, която пъкъ нашата услужлива преса далечъ го разнесе като мълния съ единъ процентъ отъ хилядо на сто. Това бѣ коремниятъ тифъ. Право казва народната пословица, че който не е видѣлъ мечката, два пжти повече вика.

Великденскитѣ праздници минаха нѣкакъ глухо, унило и единъ видъ силомъ. На всѣкждѣ изъ улици, по кръчми, кавенета, въ кжщи една мисъль напрѣгаше нервитѣ, единъ разговоръ се чуваше: тифътъ та тифътъ, а той, наистина, все повече и повече ставаше застрашителенъ.

Въ такива изключителни моменти много ясно изтъква психиката на маслата, а за насъ въ Пловдивъ тя лишенъ пжть показа, че още много вода има да се излѣе въ морето, додѣ българинътъ да се избави отъ своята бай-ганювищина, която той е наслѣдилъ отъ дѣди и прадѣди и отъ едно петь вѣковно робство. Чудишъ се и се смѣешъ, па току видишъ, че и самъ почнешъ да вѣрвашъ въ разнообразнитѣ анекдоти и повѣрия, които тъй безцеремонно се пущаха изъ уста въ уста отъ божемъ интелегентната часть на Пловдивското общество. Простата маса съ своя фатализъмъ много по-спокойно и по-стоически посрѣщна небивалата гостенка и изглеждаше, че ни най-малко не го стрѣскатъ ни вѣстници, ни барабани, ни обявления. Спокойно тая масса тича слѣдъ своя черенъ трудъ съ упованието у себе си къмъ Бога. „Каквото Господъ е рекълъ, това ще стане,“ казватъ и отиватъ напрѣдъ. Други пъкъ слушашъ: „това е лесно, който ще мре, ще мре, всички ще мремъ по реда си, но дано Господъ се смили да ни прати дъждъ, че

По фотогр. на К. Савовъ.

Зимна гледка на едно Родопско село.

сѣидбитѣ се изгубиха, ралото не върви, и мотиката камъкъ не може да копае“.

Та какви басни не се чуха? Шегобийцитѣ рѣдъкъ пѫть дочакватъ такава изобилна жетва за своитѣ шеги. Слушатъ едни, подзематъ втори, увѣряватъ трети и то хора школни, изъ школото излѣзли, че въ филтритѣ се намѣрили цѣли човѣшки трупове и дори настойчиво се описваха и тѣхнитѣ признаци. Приказваха, че единиятъ трупъ билъ на ловджия, намѣрили му и ловджийската чанта, която заедно съ своя стопанинъ се е разложила, култивирала е тифузния бацилъ и пуснала смъртносната зараза. Но колкото страхътъ бѣ обладалъ Пловдивци, сто пѫти той бѣ сковалъ духоветѣ вънъ отъ града. Единъ търговецъ напр. казваше, че съ него заедно изъ глухата провинция идвалъ за Великденскитѣ праздници единъ фелдшеръ, пратенъ отъ жена си да ѝ купи сезонна шапка. Обаче, когато чулъ на послѣдната станция при Пловдивъ, че тифузътъ съ стотини хора на день морилъ, враща се обратно безъ Великденски подаръкъ за своята любезна половина.

Както и да е, но тая годишна пролѣть бѣ рѣдка и приятна изненада и за ученици и учители. По разпореждане на санитарнитѣ власти на училищата се продължи Великденската ваканция съ още двѣ седмици. Възползувани отъ това и подъ влиянието на страхътъ, всѣки гледаше да бѫде вънъ отъ Пловдивътъ прѣзъ тѣзи волни дни. И пишущиятъ заедно съ трима свои колеги рѣшихме да се пощураме изъ близнитѣ Родопи и врѣдъ гиздавата планинска природа да направимъ една дезинфекция на грозния тифузенъ бацилъ, за който всѣки мислѣше, че вече се таи нѣкждѣ въ стомаха му. Та право да си кажемъ, ний ужъ моднитѣ хора, които боравимъ повече съ мисъльта, постоянно се душимъ и отъ другъ единъ много позълъ бацилъ, нервниятъ, който е и много по-опасенъ, ала свикнали съ него, не ни се вижда страхотната му сила.

Рѣшено и сторено.

На 5 май къмъ 3 часа слѣдъ обѣдъ ний напустнахме жешкия Пловдивъ съ неговитѣ облаци прахъ и се опѫтихме за Станимака. Пѫтьтъ отъ Пловдивъ до Станимака държи права линия съ малко прѣчупване по срѣдата и нэ далечь отъ политѣ на Родопитѣ. Той е старо шосе, ако се не лъжемъ още отъ турско врѣме, а слѣдъ освобождението наново ремонтирано. Движението на хора, кола и добитъци е голѣмо по него, затова и много често има нужда отъ поправка. Спусковетѣ и политѣ на Родопитѣ, нѣкждѣ голи, нѣкждѣ съ купчини млади горички, сѫ прошарени съ спретни гиздави селца и мънастири, сгушени въ гънкитѣ на склоноветѣ. Въ нѣкои отъ тѣхъ стърчатъ нови модерни постройки, които гордѣливо надничатъ врѣдъ червенитѣ керемидени покриви и листнали дървета, та могатъ да се виждатъ свободно отъ шосето. Нѣкои отъ тѣхъ личатъ, че сѫ или черквици, или училища, издигнати слѣдъ зарята на

свободата. Началото на май мѣсецъ е, ала майскиятъ блѣсъкъ на чудно благодатната Маричина долина тая пролѣть като че липсва. Сушата е дала вече своя отпечатъкъ въ всичко. Облаци прахъ се дига по шосето, зимнинитѣ сж покарали, нѣкои сж въ цвѣта си, ала слаби, рѣдки и съ жълтникаво-мършави стволове нѣкакъ отчаянно изглеждатъ. Царевицитѣ тоже току-що сж пониклали и спрѣли, а други стоятъ на черни вкокалени угари, жадни за благодатенъ дъждъ. Дърветата се листнали, ала и тѣ изглеждатъ посърнали. На нѣколко мѣста копачи упорито се порѣха съ вкамененаta земя и копаеха лозята, ала мотикитѣ издаватъ само глухъ и зловѣщъ тътнежъ, безъ да могатъ да надвиятъ упоритата суха земя, отъ която само малки валми пепелъ се дигаше. Трѣвата изъ полето току-що поникнала и спрѣла, а на мѣста вече и пожълтѣла. Срѣщате добитъкъ, прави ви неприятно впечатление съ своята пусталость. По лицата на хората четете загриженость и унилость, чувствувайки идещето зло. По всичко се вижда, че ще имаме необикновено гладна година, ако въ скоро врѣме не даде Господъ дъждъ.

Политѣ на Родопитѣ отдалечъ прѣдставляватъ хубава горска градина, усѣена съ разнообразни плодовити дървета, ала главно прѣобладаватъ черницитѣ. Па и самото поле тукъ не е тъй голо, както отъ лѣвия брѣгъ на Марица.

Слѣдъ единъ часъ и половина стигнахме на Ортаханъ, срѣдата между Пловдивъ и Станимака, обикновено мѣсто за спиране и почивка и на добитъци, и на хората—пжтници. Това сж нѣколко ниски и не до тамъ чисти ханчета—кръчмички отъ двѣтѣ страни на самото шосе, плувнали въ не високъ храсталакъ отъ върби и акации, животворна сѣнка врѣдъ уморителната жега. Прѣди антигръцкитѣ митинги, що станаха миналото лѣто, съдържателитѣ на тѣзи ханчета до единъ бѣха Станимашки гърци, а отъ тогава послѣ заети вече отъ българи и то благодарение, че страхътъ бѣ принудилъ да ги напуснатъ самоволно тѣхнитѣ по-прѣдишни феслии съдържатели.

Който прѣди 16 юлий, 1906 година, е минавалъ по Станимашкото шосе, той сигурно е забѣлѣжилъ, какъ елинизъмътъ шовинистично, дори нахално манифестираше и въ тия опушени дупки врѣдъ българската земя. По стѣнитѣ въ всѣко едно отъ тия ханчета—кръчмички тогава висѣха всевъзможни картини не отъ особена художнишка стойность, ала ярко прѣдставляющи всецѣло гръцката кралска фамилия, разни фантастични епизоди отъ гръцки героизъмъ изъ послѣдната турско-гръцка война и критското възстание, всевъзможни фустанелалии паликарета и тѣмъ подобни, ала ни една българска картина, дори ликоветѣ на нашата българска династия грижливо бѣха избѣгнати. Както виждате българска толерантность прѣдъ нахаленъ гръцки шовинизъмъ! Идете тогава и осжждайте миналогодишнитѣ случки по насъ спрямо гърцитѣ. Само хилядната часть

отъ това, що шепата гърци, български поданици, си позволяватъ у насъ, ако би сторили българи въ Гърция, какво би станало? Прѣзъ 1902 година единъ невиненъ български абаджия, и то не отъ България, въ самата столица Атина безъ малко щѣлъ да заплати съ живота си заради едно невинно българско календарче и то защото е имало въ страницитѣ му ликоветѣ на българския князь и прѣстолонаслѣдника.

Това сж то потомцитѣ на класическа Елада.

Слѣдъ половинъ часова почивка продължихме пжтя си и слѣдъ 3 — 4 километра бѣхме вече въ землището на малката Елада. При първия погледъ на около ви прави впечатление работливостьта на Станимакалиитѣ: всѣка педя земя грижливо е прѣработена и използувана. Лозята прѣобладаватъ, па може се каза, че и цѣлото Станимашко землище е изключително съ лозя, прошарени по между съ черничеви дървета, между които се срѣщатъ и орѣхи, бадеми. праскви, каисии, вишни, череши и смокини. Станимашката околность е цѣла китна градина и рѣзко се отличава отъ тая на Пловдивъ. Тя е съ прѣобладающъ черноземъ и червеноземъ, плодовита и очарователна по буйната си и разнообразна растителность. Всѣко жгълче отъ нея дразни очитѣ и спира погледа, който не може да се насити. Обаче едно грозно зло бързо иде да обезличи на първо врѣме тая чудесна гънка въ Родопитѣ. Филоксерата въ послѣднитѣ нѣколко години се е вмъкнала и въ това гиздаво кжтче, главниятъ поминъкъ на което съ вѣкове е било винодѣлието Но при ужасътъ, който на първо око ви правятъ прошаренитѣ, изсъхнали и нагазени отъ тоя бичъ лозя, едно иде да ви поутѣши: Станимакалиитѣ, уплашени отъ безмилостната опустошителность на тая страшна гостенка, сж се запрѣтнали добрѣ да я посрѣщнатъ. Съ единъ устремъ, достоенъ за похвала и насърдчение, тѣ садятъ черници. Това е много хубаво. Иначе близкото бждеще би било много грозно за това хубаво и богато градче.

Додѣто човѣкъ се любува съ хубавата картина и прави своитѣ размишления по нея, неусѣтно се намѣри и прѣдъ самия градъ. Три часа бѣха достатъчни да се вѣстимъ въ Станимака, етимологизираното българско *Стани-майко*, споредъ извѣстната легенда за бѣгството на послѣдния неинъ защитникъ прѣдъ напливътъ на азиятецътъ—турчинъ. Додѣто цѣлата околность на това мушнато градче въ подножието на величественитѣ Родопски канари, въ безднитѣ между които плиска водитѣ си единъ отъ Маричинитѣ притоци—Чепеларската рѣка, е тъй живописна по своята райска гиздавина, додѣто дивната природа е създала едно съчетание между величественото и дивното отъ една страна, и питомното отъ друга, вжтрѣшностьта му пъкъ обратно прави не до тамъ приятно впечатление по своята рѣзка картина, която като че ли на пукъ иде да замъгли поетично настроенитѣ ви чувства. Криви. тѣсни, кални и мръсни улички, постлани съ старъ, грубъ и отърканъ калдаръмъ, не-

чисти вадички, вонещи локви, ниски притиснати една въ друга дървени кжщурки, маскирани отвънъ съ жлътникаво боядисани стѣни, а между тѣхъ тукъ тамъ само се мѣрне нѣкоя посъврѣменна, по гиздава постройка. Това е то Станимака въ чисто старитѣ си квартали. Влизате въ чаршията и тамъ сжщата картина, сжщото смѣшение на ориенталското съ нѣкакво ново, съврѣменно, което, както се вижда, срѣща голѣми спънки, додѣ окончателно измѣсти старото. Ниски, мрачни, чисто *ала-турка* дюкянчета, кавененца, работилнички на разни занаятчии, а между тѣхъ пакъ тъй на рѣдко окото се спира за промѣна на нѣкоя варосана и хубавичка магазия. При тая тѣснота, нечистота и вжтрѣшна грозота, отъ каквито почти всички наши по-малки градовпе още немогатъ да се избавятъ, за Станимака би била току-речи смъртоносна, ужасна, ако самата природа инъкъ не би била тъй милостива. Станимашкиятъ *вечерникосъ*, който, както въ всички ущелия въ планинитѣ, вечерь и нощѣ духа отъ височинитѣ, прѣмахва въ лѣтнитѣ жеги всички миризми и благотворно чисти микроби и изпарения. При такава обстановка Станимака е невъзможно за скоро врѣме да се урегулира, защото се искатъ непосилни срѣдства. За тоя градъ едно е хубаво, че той въ сегашно врѣме бѣга къмъ полето, старитѣ и сдушенитѣ му квартали се напущатъ и се правятъ нови постройки въ равнината къмъ северъ.

Току при влизанието въ града при самото шосе отдесно спира очитѣ на пжтника една, наистина, не тъй комодна отвънъ, ала голѣма нова сграда, съ широкъ дворъ и други пристройки. Това е копринената фабрика „Свила“ на братия Шопови, която слѣдъ основаването ѝ твърдѣ много помогна за разпространение и подигане бубарството въ цѣлата Станимашка околность. Пайтонитѣ спиратъ на лѣвия брѣгъ на рѣката, дѣто се намира стариятъ турски конакъ, часть отъ който е срутенъ, а друга приспособена и днесъ да се помѣщава околийското управление и полицейската стража. Останалата часть отъ града, т. е. тая що е отъ лѣвия брѣгъ къмъ Пловдивъ, е сжщата стара Станимака, дѣто живѣятъ най-богатитѣ и видни Станимашки гърци. Като кварталъ на аристокрация, кжщитѣ сж тукъ двуетажни и триетажни, съ широки дворове, съ голѣми винарски изби и само тоя кварталъ се ползува съ чиста и изобилна балканска вода, разподѣлена на чешми почти въ всѣки дворъ. Тукъ е и метохътъ на Бачковския мънастирь съ старинна черквица —параклисъ.

Минахме „Чая“ прѣзъ врѣменно дъсчено мостче на долния край на града, което води за „Салашътъ“, второто любимо мѣсто на Станимакци въ хубави лѣтни дни. Това е зелена поляна съ сѣнчести дървета до самата рѣка, но тоя пжть още не бѣ приготвена за посѣтители.

Изъ чаршията въ града, простната по двата брѣга на рѣката, и такава като и въ всѣки източенъ турски градъ, нѣщо

особено за забѣлѣзваве по нея нѣма. Наредъ при модния магазинъ ще видите или нѣкоя вѣхта, стара и опушена работилничка на нѣкой занаятчия, или пъкъ нѣкоя мръсна кръчмичка, любимо мѣсто на Станимашкитѣ лангери. Единъ красивъ и доволно широкъ дървенъ мостъ служи за минаване прѣзъ рѣката съ кола и добитъци. Другитѣ два сж дървени и слаби само за пѣшаци. Понеже е боядисанъ съ черна боя, то е извѣстенъ съ името „Черния мостъ". До него на десния брѣгъ е оставена една по широчка площадь, на която Станимакци правятъ своитѣ официални молебени и пр. на официални дни. При тая площадь е грѣцкото дѣвическо училище, сега вече такова българско. Тя е стара сграда, нечиста вжтрѣ, но съ широкъ салонъ, въ който Станимашкитѣ гърци даватъ своитѣ театрални прѣдставления. Подъ него на долѣ, като се отива въ чаршията, прави впечатление офицерското събрание, грижливо и доста красиво скжтана нова сграда до самата рѣка и съ хубава градина наоколо. Офицерскиятъ клубъ е съграденъ прѣди нѣколко години само, когато 21 Срѣдногорски полкъ квартируваше не за дълго въ Станимака. И сега за сжщата цѣль служи на офицеритѣ отъ планиското отдѣление, оставено да квартирува въ града слѣдъ дигането на полка. Но понеже офицерското тѣло състои само отъ десетина души, то тѣ нѣматъ възможность да проявятъ нѣщо отдѣлно и самостойно, а се мѣшатъ изъ болшинството въ градския животъ, а въ клубътъ си слабо се вѣстяватъ. А това е твърдѣ хубаво, щото нашето офицерство да не се държи съвсѣмъ далечъ като отдѣлна класа отъ обикновения български животъ. И офицерството въ Станимака въ тоя случай заслужава похвала. За градове като Станимака такава демократичность отъ страна на военнитѣ е и необходима, и полезна.

Прѣстояването, ако и само три четири години, на 21 полкъ тукъ е оставило добри възпоминания и е съдѣйствувало не само за икономическото съживяване на града, но е допринесло много нѣщо и въ национално-културно отношение. Всички увѣряватъ, че прѣди идването на полка гърцитѣ си сж мислили и живѣли, наистина, като въ една малка Елада, една панелинска Аркадия. Общинско управление, пждари, пазванти, депутати, окржжни избори, търговия, богатство — всичко е било въ гръцки ржце, и градътъ се е показвалъ въ всичко като чисто гръцки. Тѣхниятъ сербезликъ е билъ голѣмъ дори и нахаленъ спрямо всичко българско. Но 21 полкъ е далъ друга физиономия на града; той е смирилъ тѣхната навиреность, поразмърдалъ и съживилъ българския елементъ и то не съ нѣкои крути прояви. Оттогава посетнѣ и българитѣ се повдигнали, уякчили и зели въ ржцетѣ си надмощието въ обществениятѣ работи. Приказвали ми сж, че въ Станимашката община, т. е. въ общинското управление, на смѣтка на общинския бюджетъ се изписвали и четѣли всички по-главни гръцки вѣст-

ници отъ Атина и Цариградъ, а освѣнъ „Държавенъ вѣстникъ“ другъ български на кметската маса не се виждалъ.

Една приятна изненада на външния посѣтитель прави „Българската гражданска дружба“, която е ново нѣщо по строятъ си у насъ въ много градове. Помѣщава се въ горния етажъ на една солидна и красива нова сграда, собственость на частни лица, и находяща се въ центра на града и чаршията. Ето едно колкото симпатично, толкова и полезно дѣло, плодъ на частна инициатива. Това е единъ видъ конгломератъ: и граждански клубъ, и публична читалня, па и мѣсто за по-двлечни културни цѣли. „Българската гражданска дружба“ въ Станимака е основана прѣзъ 1903 година, брои около 100 дѣйствителни членове отъ учители, чиновници и граждани. Има си бюфетъ, добра читалня и е мѣстото, дѣто въ позната срѣдá човѣкъ може да си почине и се срѣщне съ по-отбрани хора, безъ да могатъ да се мѣркатъ прѣдъ очитѣ му ни червенитѣ фесове и дълги пискюли, нито пъкъ да слуша дивитѣ пиянски крѣсъци на лангеритѣ. Тукъ е възелътъ на Станимашката интелигенция, въ дружбата си дава тя своитѣ вечеринки, държатъ се сказки, четатъ се вѣстници и пр. Никакво партизанство не се допуща вѫтрѣ. Приказваха ми мнозина, че тая дружба неусѣтно е внесла едно умекване въ Станимашкитѣ нрави, разбирай тѣзногрътото партизанство въ такива градчета, дѣто ожесточеностьта достига до далечни размѣри. Хора отъ различни противоположни партийни лагери, които по-рано неможели дори срѣщитѣ да си търпятъ на улицата, въ дружбата ще ги видите седнали на една маса, хладнокръвно да размѣнятъ своитѣ взглязове по разбиранитѣ отъ тѣхъ обществени въпроси. Ето пакъ единъ хубавъ изразъ, единъ вѣренъ и полезенъ стимулъ за морализиране на тъй злѣ изпорченитѣ въ послѣднитѣ години нрави въ нашата божемъ интелигентна срѣдà и въ села, и въ градове. Друга за забѣлѣзване спретната сградица е общинското управление при офицерското събрание и токущо съградения красивъ хотелъ съ гостинница всрѣдъ чаршията.

Колкото вѫтрѣшната обстановка на Станимака и да прави неприятно впечатление, ний има да отбѣлѣзаме, че българщината отъ десетина години насамъ, въпрѣки всички неблагоприятни условия, е направила голѣмъ успѣхъ. Освѣнъ дружбата, тукъ има и едно ученолюбиво дружество „Родолюбие“, което, ако и съ мѫка, все се крѣпи и издържа своя читалня и малка библиотека. Има и женско дружество „Благодѣтель“, което издържа вече нѣколко години женско стопанско училище. Има и гимнастическо дружество „Асѣновски юнакъ“, пѣвческо дружество, колоездачно и пр. Има три книжарници, печатница, издава се и мѣстенъ вѣстникъ и всичко това наредъ съ двѣтѣ класни училища и нѣколко основни и забавачници, съ своитѣ повече отъ 1300 ученика и ученички, достатъчно говори, че българскиятъ елементъ успѣва и добрѣ върви и че неговата интели-

гентна срѣдà въ това градче разбира и правилно схваща своитѣ обществени и национални задачи.

Изобщо Станимака въ всѣко отношение има шанси за добро бѫдеще и при една планомѣрна и родолюбива обществено-културна дѣйность на неговата интелигенция, при скопчването му съ Пловдивъ съ електрическия трамвай и съ довършването държавното шосе отъ него до нашата граница въ Родопитѣ, той ще стане единъ отъ най-цвѣтущитѣ и красиви наши прѣдпланински градове въ хубавата Южна България, градче, което ще привлича и много посѣтители отъ вънъ и за хубавата ѫу и чаровна околность.

Станимашкиятъ „Чинаръ“.— На пѫть за „св. Петка“. — Исторически бѣлѣжки за тоя мънастирь.—Днешното му състояние.

Спрѣхме се на прочутия Станимашки „Чинаръ“, дѣто при група познати се поразхладихме отъ благотворния вечерникъ. Чинарътъ, това е едно вѣковно дърво на десния брѣгъ на рѣката близо при „Централното училище“. Той е останалъ отъ турското владичество: тукъ е била турската часть на града, и нашитѣ петь вѣковни властители подъ този чинаръ си пиели кавето и пушили наргилетата. Двѣ малки тераси надъ самия брѣгъ на рѣката сѫ усѣени съ сѣнчести млади дървета и цвѣтя, съ новъ доволно спретнатъ и чистъ бюфетъ, а отъ него спуснати широки стрѣхи—пейки за въ случай на дъждъ. Помежду тѣзи тераси е и стариятъ чинаръ, чието име е присвоено и отъ цѣлата градина и бюфетътъ. Чинарътъ е любимото мѣсто на Станимашката интелигенция за почивка и разхлада прѣзъ всичкото врѣме на годината.

Слънцето вече се скриваше на западъ, а намъ прѣдстоеше още повече отъ часъ и половина пѫть до мънастирьтъ „св. Петка“, когато сполучихме да се откопчимъ отъ прохладния „Чинаръ“. Прѣсѣкохме главната улица, която бѣше измѣнила своята доскорошна физиономия, защото е разширена, изправена, посипана съ пѣсъкъ и съ плочени тротоари и служи да съедини прѣко прѣзъ градътъ бѫдещето първокласно шосе отъ Катуница —Станимака за нашата граница въ дълбинитѣ на Родопитѣ тукъ. На бързо минахме и „Рупската махала“, старата и първа българска часть на града и бързо се отзовахме на източния край. Тукъ започва и друго шосе — за Тополово и Тополовския проходъ и до самото него съ широка ограда е цвѣтарската фабрика за изкуствени цвѣтя на енергичния Станимашки жител г. Хр. Ковачевъ. Обстановката на нѣколкото редица нови и гиздави сградици, съ хубава градина прѣдъ тѣхъ и бързиятъ напрѣдъкъ на г. Ковачева въ една тъй нова за българина индустрия прави приятно впечатление на пѫтника,

че у българинътъ не липсватъ качества, енергия и похватъ, инъкъ тъй малко свойствени за нашата психика и условия индустриялни прѣдприятия.

Ний не зехме пжтътъ по Тополовското шосе, макаръ че минава подъ мънастирьтъ въ политѣ, защото е подалечно разстоянието му, а уловихме стариятъ пжть по ребрата на склонътъ. Мѣстностьта тукъ е камениста и гола и по самитѣ ребра на склонътъ само тукъ тамъ се виждатъ малки парченца съ слаба почва лозя. На едно разстояние отъ около 4 километра отъ града пжтьтъ улавя направо въ зичъ-зигове нагорѣ по склонътъ. Това сж „кривинитѣ", които се изминоватъ за повечко отъ половина часъ нагорѣ, а на слизане за по-малко.

Въ самитѣ срѣдни части въ ребрата на склонътъ на една хубава полянка се намира и самия мънастирь, наричанъ още и Мулдавски, отъ близното подъ склонътъ селце Мулдава. Тукъ на около е вече хубава листвена гора, помежду която се мѣркатъ и по нѣкоя борика.

Стигнахме кжсно вечерьта, капнали отъ пжть, като всѣки непривикнали за пѣшъ катерене хора. Посрѣщнати и нагостени бѣхме добрѣ отъ нѣколцината братия—иноци.

Мънастирьтъ „св. Петка" е послѣдниятъ отъ редицата такива, що ги има по севѣрнитѣ поли и склонове на Родопитѣ отъ Чепино до Станимака Отъ тукъ къмъ изтокъ други вече нѣма. Сигурно, че и „св. Петка" съвпада въ числото на ония 213 черкви и 33 мънастири, които прѣзъ врѣмето на ужасния исторически актъ въ нашето минало сж били разорени отъ турцитѣ при изтурчването на Родопитѣ.(¹) Кога първоначално е основано това мънастирче, неможе да се знае, обаче намъ се струва, че то на врѣмето си е било часть отъ именията на Бачковския мънастирь, който тукъ е трѣбвало да има пристройки за работници и сушини за добитъци, и чакъ отъ послѣ се е отдѣлилъ, като самостоятеленъ.

Споредъ едно прѣдание мънастирьтъ, слѣдъ като е билъ първи пжть изгоренъ по идването на турцитѣ, вториятъ пжть е билъ въздигнатъ отъ нѣкой си българинъ отъ гр. Сливенъ. Тоя човѣкъ слѣдъ като прѣкаралъ повече отъ 30 години въ разбойничество по Стара-планина заедно съ единъ свой другарь турчинъ, рѣшили старинитѣ си да прѣкаратъ въ тихо уединено мѣсто и въ покаяние за грѣховетѣ си. Българинътъ въздигналъ мънастиря, а турчинътъ, за да се не отдѣли отъ дългогодишния си другарь, направилъ си чифликъ, въ полето подъ мънастиря, дѣто сж сегашнитѣ „Четиредесеть извори", казвани по турски „Кѫркъ бунарь".

„Св. Петка", както и всички мънастири по насъ, е прѣкарвалъ много пжти нещастие прѣзъ врѣме на турското владичество. Въ малката книжка на иеродяконъ Никифоръ С. Стоя-

---

„История на българитѣ" отъ г. Иречека, стр. 570.

новъ и сега живущъ въ тоя мънастирь, озаглавена „Мънастиря св. Петка Мулдавска“ и издание на самия мънастирь отъ 1895 год., срѣщаме слѣдното;

„Въ южната страна на църквата близо при южната врата (църквата има двѣ врати, западна и южна) има въ стѣната на мраморна плоча надписъ съ старо-гръцки букви и гласи както слѣдва: „тоя мънастирь, въ който живѣемъ ние монаситѣ и който бѣше по напрѣдъ на пепелъ, въздигна се и се направи отъ основание въ врѣмето на Игумена Иеромонаха Паисия въ лѣто отъ Христа 1716 на май 11“. А за църквата сѫщия надписъ казва: „църквата се съгради отъ основание съ много трудъ въ врѣмето на Игумена Иеромонаха Константий въ лѣто отъ Христа 1800“.„

„Освѣнъ изгорѣването на мънастиря отъ турцитѣ, когато сѫ прѣминали въ България отъ начало, отъ горнитѣ двѣ дати се увѣряваме, че мънастирьтъ е горѣлъ още два пѫти, а послѣдното му и четвъртото му изгорѣване се е случило на 1836 лѣто отъ Христа; както ще ни увѣри най-ясно и слѣдующия надписъ, който стои надъ вратата, която раздѣлява вътрѣшностьта на църквата отъ навечерката (отдѣление, въ което се чете повечерие въ мънастирскитѣ църкви). Ето надписа, който е написанъ съ славяно-български църковни букви: „Тъви Свята Обитель, Святая Петка називаема Молдавска, слѣдъ окончателното ѝ изгорѣване, прѣустрои се пакъ изъ ново въ врѣмето на Негово Прѣосвященство Св. Филиппуполский Г. Г. Никифора и въ врѣмето на Игумена Антима и окрѫжающитѣ го: Партений Проигуменъ, Антимъ Священноикономъ, Софроний Священноинокъ, Захарий Священноинокъ, и Иноци: Селевкий и Прокопий, въ лѣто 1836. “Въ това лѣто, както гласи надписа, се е поправилъ мънастиря, освѣнъ южната му страна, която състои отъ една каменна стѣна, а стаитѣ и до сега още не сѫ направени по нѣмане на срѣдства.“

„Отъ 1836 лѣто до ужасната 1876 година се е съвзелъ и поправилъ до нѣйдѣ мънастиря, но въ 1877 год. прѣзъ м. януарий мънастирьтъ е прѣтърпѣлъ най-немилостивъ обиръ отъ турцитѣ, които сѫ бѣгали отъ побѣдоноснитѣ руски войски прѣзъ мънастиря за прѣзъ Родопскитѣ гори къмъ Бѣло-море. Никаква покѫщнина въ мънастиря не е останала; въ голѣмо количество дребенъ добитъкъ сѫ исклали и откарали, а между тѣмъ най-голѣмия ударъ сѫ нанесли на мънастирьтъ, като сѫ откарали всички товарни животни, коне и мулета, сѫщо и нѣкои коне само за яздене. Благодарение, че мънастирьтъ се отървалъ отъ изгорѣване, та могли монаситѣ и служащитѣ отъ послѣ пакъ да се приберать въ него.“

„Справедливостьта го изисква да споменемъ, кой именно е отървалъ мънастиря, за да не стане на пепелъ прѣзъ врѣмето на грозната 1876 година. Прѣзъ сѫщата година дохождатъ въ мънастиря кадията отъ г. Станимака и съ него заедно извѣ-

стния на повечето българи Ахмедъ-ага Тѫмръшлията прѣзъ свѣтлата седмица въ петъкъ (въ този петъкъ става сборъ въ мънастиря). Игуменътъ, който и до сега управлява мънастиря, въ единъ разговоръ казалъ на Ахмедъ-ага: „Ахмедъ-ага, баща ти додѣ бѣше живъ, той е билъ най-голѣмъ защитникъ на мънастиря ни; той се помина, сега ти оставашъ неговъ наслѣдникъ, за да бранишъ и покровителствувашъ мънастиря ни." Въ отговоръ на Игумена Ахмедъ-ага казалъ: „попе, ако би нѣкой да ви направи и най-малко зло, извѣсти ми съ едно писъмце отъ двѣ думи, и злосторницитѣ подъ земята да сѫ, азъ ще ги намѣра." И наистина, Ахмедъ-ага показалъ своето обѣщание на дѣло."

„Въ сѫщата тази зловѣща за Българския народъ 1876 г., именно въ това врѣме, когато башибозуцитѣ ударили да колятъ и горятъ селото Перущица (което е на юго-западъ отъ г. Пловдивъ до самитѣ сѣверни поли на Родопскитѣ планини и на разстояние около три часа), една орда отъ 500 души помаци се явила въ с. Чаушово, като имала намѣрение и тамъ да отиде да обере и изгори мънастиря. Ахмедъ-ага, който е билъ въ това врѣме Кѫръ Сердаринъ (приставъ по прѣслѣдване разбойницитѣ) и обикалялъ тогава селата около г. Станимака, за да пази тишината въ това размирно врѣме, се е намиралъ въ едно село близо до гр. Станимака (неизвѣстно ни е името на това село). Извѣстенъ отъ мънастиря за намѣрението на помацитѣ, веднага провожда своя юзбашия и съотечественикъ Мустафа Семерджиолу въ с. Чаушово да обади на помацитѣ, да не би да отидатъ въ мънастиря Св. Петка и да не би да направятъ нѣкакво зло, защото, казалъ Ахмедъ-ага „всичкитѣ прѣзъ топусъ ще ги прѣкарамъ„.

„Главатаритѣ на помацитѣ, като чули заповѣдьта на Ахмедъ-ага, съобщили я на помашката сганъ и послѣ тази помашка сганъ се опѫтила за селото Бачково, което е на южната страна отъ г. Станимака и е разположено на десния брѣгъ на Станимашката рѣка, около 15 минути е по долу отъ Бачковския мънъстирь, но разстоянието отъ г. Станимака до Бачковския мънастирь и селото се брои около 2 часа. Въ селото Бачково тѣзи диви помаци направили такова насилие и такива звѣрства, щото и мъртвитѣ отъ гробоветѣ потреперали. Отъ тамъ се отправили помацитѣ за г. Станимака съ цѣль да направятъ и въ този градъ всевъзможни звѣрства и насилия, но градскитѣ първенци отървали града съ много пари....".

Прѣстарѣлиятъ дѣдо хаджия, отецъ Макария, който е игуменствувалъ въ „св. Петка" повече отъ 45 години, и днесъ съ радость приказва това единствено добро дѣло на обагрения съ кръвь Тъмрашки Ахмеда-ага.

Знае се, че нашитѣ мънастири сѫ били едничкитѣ скривалища, дѣто е могло що-годѣ да се спази нѣщо отъ нашето историческо минало. Както увѣрява отецъ Никифоръ въ своето

описание, и въ мънастирьтъ „св. Петка“ е имало на врѣмето български писменни паметници. На стр. 21 ето що ни казва почтениятъ инокъ: „Че мънастирьтъ е притежавалъ скжпоцѣнна библиотека, ще се увѣримъ отъ слѣдующето доказателство, което самъ настоящия игуменъ (споменатия по-горѣ дѣдо хаджи Макария. Бѣл. авт.) много пжти е разказвалъ. Когато се е случило, както се спомена, послѣдното изгорѣване на мънастиря, въ това именно врѣме нѣкой си отъ мънастирскитѣ хора е занесълъ пъленъ човалъ съ ржкописни на пергаментъ български книги, черковни и исторически, въ селото Долно-Арбанасъ, което е на юго-изтокъ отъ мънастиря и на разстояние $1^1/_2$ часъ, и ги прѣдалъ на бащата на сегашния въ поменатото село по-старъ свещеникъ, свещеникъ Никола. Бащата на свещеника, види се отъ уважение, занесълъ човала съ книгитѣ въ тѣхната си селска черква.“

„Прѣди 42 година (описанието е отъ 1895 г., значи около 1853 год. Б. авт.) т. е. подиръ 17 год. (книгитѣ значи сж занесени въ селото въ около 1836 год. Бѣл. авт.) отъ изгорѣването на мънастиря, единъ день посѣтилъ силото Долно-Арбанасъ гръцкия владика Илларионъ Кржкалята, който е билъ епископъ на прочутия по звѣрствата противъ българитѣ Пловдивски гръцки митрополитъ Хрисантъ; поменатия Кржкаля отишълъ въ църквата да служи и вижда въ олтаря чувала съ българската драгоцѣнность. Попитва тогавашния вече свещеникъ и нѣкои отъ селскитѣ първенци: „какво е това въ чувала?“ Отговарятъ му, че сж български книги. Като ги разгледалъ владиката, казалъ имъ, че тѣ сж непотрѣбни за нищо и разпорежда се, та ги закопва въ земята, дѣто вѣроятно до сега сж изгнили и нищо не е останало отъ тѣхъ. Цѣли 17 години селянитѣ упазили чувала съ книгитѣ и вѣроятно този Крж-каля, този герой(?), ако не бѣше ги погребалъ, тѣ щѣха да уцѣлѣятъ и до днесъ.

Погребениятъ чувалъ съ българскитѣ книги ни кара да се убѣдимъ, че мънастирската библиотека не е състояла отъ толкова книги, колкото да се напълни единъ чувалъ, но както казахме, мънастирьтъ като е прѣтърпѣлъ нѣколко пожари и прѣди години като сж обитавали въ него гръцки игумени и гръцки монаси, мънастирската библиотека е станала жъртва на тѣзи два бича......“.

Случката въ това прѣдание не датира много отколѣ, живи хора отъ онова врѣме има въ Долно-Арбанасъ, възможно е да сж още живи и нѣкои отъ потомцитѣ на Арбанаския свещеникъ, та е дългъ поне на мънастирскитѣ братия да прослѣдятъ и проучатъ по основно това. Възможно е и да се намѣрятъ тия цѣнни книги, ако излѣзе истина това прѣдание. Благодарение и на нашето нехайство, та много работи отъ нашето минало безслѣдно пропадатъ, па сигурно ще се криятъ и още нѣкои нѣкждѣ изъ прашни кюшета, или пъкъ заровени въ земята.

Иеродияконъ Стефанъ ни казва още, че слѣдъ освобождението сж били запазени въ мънастиря и слѣднитѣ три книги:

„1) Едно Евангелие написано (но не ржкописъ, а е напечатано на дебели книжни листа) въ лѣто отъ създание мира 7020 год., т. е. прѣди 383 г. (1895 г.) отъ „Ἰω Бесара́ба Великıй Воево́да и Господи́на всеѧ̀ земли́ Угро-Влахи́йской и по дѹна́вню сı́инъ предо́браго и Вели́каго Господи̇́на Ἰω Бесара́ба Воево́дѣ.“

2) Единъ миней отъ м. септемврий, той е ржкописъ и съ дебели книжни листа. Лѣточисление въ него се не намира, защото има изгубени листа и въ началото и въ края на книгата, но по всичко се види да е старъ около 400 години.

3) Единъ служебникъ (литургия) тоже напечатанъ на дебели книжни листа, а написанъ отъ нѣкои си иероманахъ Пахомий, отъ Црьнне го́рн отъ ре́ке въ лѣто Господнѣ 1519. Въ написването на служебника иеромонахъ Пахомий е ималъ за сътрудникъ „Бо́жн-да́рь Вѹко́внк отъ Гюрнк подгорнчаннн“. Тѣ и двамата се намирали въ това врѣме въ италианския градъ Венеция......“.

Тѣзи книги сж били прѣдадени на Станимашкото окол. управление съ разписка отъ 31/1894 год., за да се изпратятъ въ министерството на народното просвѣщение въ София.

Слѣдъ освобождението мънастирьтъ е позакрѣпналъ и въ първитѣ години е издържалъ и едно първоначално училище за бѣдни и сирачета. Черквицата му е простичка съ дървенъ покривъ и е слабо украсена извжтрѣ. Наоколо оградата е доволно голѣма съ два етажа, отъ които долниятъ служи за хамбари, готварница, изба и пр., а горниятъ съ хубави свѣтли стаички за посѣтителитѣ и иноцитѣ. Инъкъ е бѣденъ мънастирь, имоти малко има, и доходностьта му е досущъ малка и недостатъчна. Земя работна има около 500 декара и 2000 декара гора и пасбище. Други имоти мънастирьтъ нѣма освѣнъ една воденица съ 4 камъка, която дава годишенъ доходъ 220 кила храна въ натура, и една малка кжща съ фурна въ Станимака, които даватъ около 200 лева годишенъ наемъ. Прѣзъ 1906 год. мънастирскиятъ бюджетъ е състоелъ отъ 7900 лева приходъ, а разходътъ 7318 лева. Главното перо отъ прихода —3555 лева — е състоело отъ доброволни приношения, но за тая година такова постжпление не щѣло да има, защото е отнето правото споредъ старитѣ обичаи мънастирското управление да праща хора по харманъ изъ селата за събиране храна, вълна и пр. Разходътъ на мънастирьтъ главно се състои отъ заплати и надници на служащитѣ и работницитѣ и данъкъ, който възлиза на 1251 лева годишно на единъ приходъ отъ около 8000 лева. За украшение на черквата за 1906 год. сж били прѣдвидени въ бюджета 562 лева, за библиотеката 28 лева, а за милостиня само 13 лева. При такива оскждни приходи естествено е, че тоя хубавъ и много

почитанъ отъ околното население мънастирь силомъ сжществува. Отъ нѣколко години игуменството е повѣрено на архимандритъ Николай Гологановъ, поради много напрѣдналата старость на дѣдо хаджия, който се счита за единъ видъ почетенъ игуменъ. Благодарение енергичностьта и добрия похватъ и инициатива на отецъ Гологановъ, заедно и съ симпатичния отецъ Никифоръ, „св. Петка" и инъкъ подобрява. Направени сж нови стаи, чисти, спретни и добрѣ мобилирани за повисоки госте, прѣдъ мънастиря е оградена хубава градинка, която служи и за пчелинъ, а на около гората е запазена и сж насадени много черници и плодовити дървета. По тоя начинъ тая обитэль единъ день, ако се слѣдва по тоя пжть, ще си създаде доходность, ще се украси и подобри и ще служи и като малко образцово стопанство за примѣръ и поука и на набожнитѣ селяни посѣтители. Аслж нашитѣ мънастири, не лишени отъ добри и въ достатъчно количество земи, най-добрѣ ще сторятъ да станатъ образцови стопанства и тогава тѣхното реноме и почитъ ще бждатъ много по голѣми, отколкото сж днесъ.

Мулдавската обитэль е подъ вѣдомството на св. Пловдивска митрополия, която утвърждава бюджета му и го контролира. Той се радва на добро име не само между Станимакалийци, които най-много и най-често го посѣщаватъ, но и въ цѣлата Станимашка и Борисовградска околии. Мѣстоположението му е хубаво и гледката отъ него къмъ полето е чудесна. Прѣзъ него минава пжтьтъ за с. Чаушово и оттамъ за по-далечната вжтрѣшность на Родопитѣ. Вода тоже има хубава.

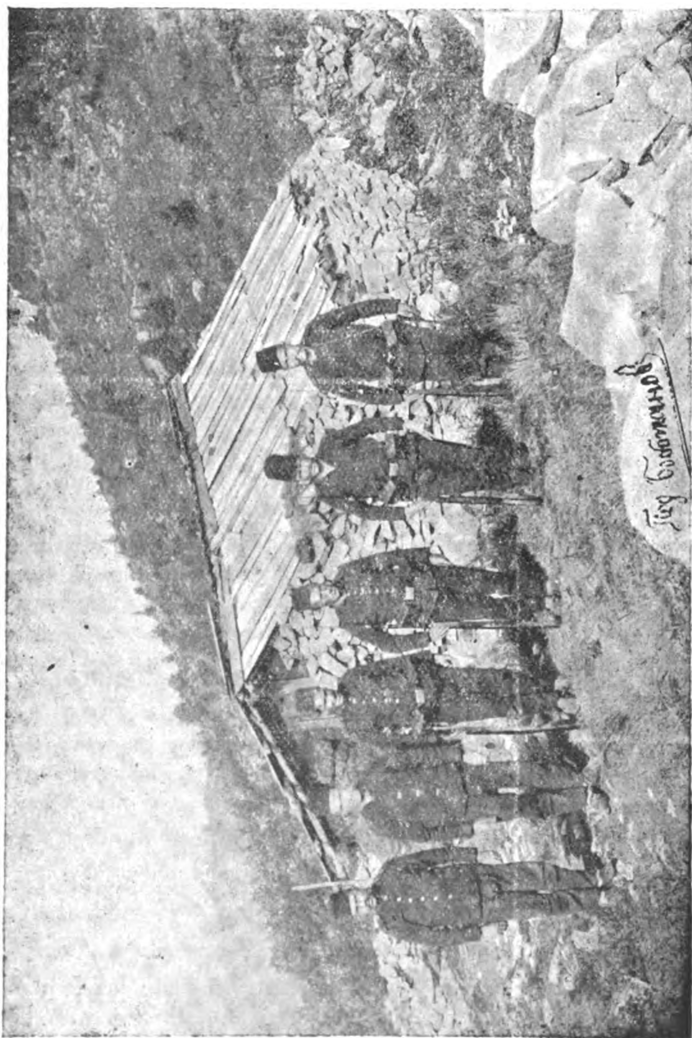
(Слѣдва).

Обработване домашнитѣ ржчни платове въ Родопитѣ.

Стопанско-фолклорни бѣлѣжки.

Изработването на ржце разни вълнени, ленени, конопени и памучни, па и копринени платове изъ Родопитѣ е на всѣкждѣ развито и дори достигнало извѣстна сржчность и изтънченость. Всѣки видъ домашна платова вѣщь: дреха, постелка, покривка, кърпа, торба и пр е излѣзла отъ пъргавитѣ и похватни ржцѣ на Родопчанката. Само въ послѣдно врѣме въ българскитѣ села, па и въ нѣкои отъ по-голѣмитѣ и по-състоятелни помашки, почватъ да се прѣдпочитатъ за нѣкои домашни потрѣби и купени фабрични платове отъ вънъ. До прѣди 20—30 години, т. е. до освобождението, производството на вълнени платове — аби и шаеци — е било прѣдметъ и на такава търговия, че Родопскитѣ аби сж се разнасяли и търсѣли въ Тракия, Македония, Сърбия, Гърция, Мала Азия и островитѣ на Бѣло море. Днесъ тѣхното производство е намалѣло почти до изгубване, защото

фабричнитѣ вълнени материи имъ отнеха пазаритѣ въ Сърбия, Босна и Херцеговина и България и току-речи постепенно стѣсняватъ пазаря имъ и въ Гърция и Турция, па и повече промѣни въ живота станаха непригодни за тѣхъ. Като главенъ поминъкъ на Родопскитѣ поселения абаджийството току-речи из-

Турски войници на лѣтенъ пограниченъ постъ въ Родопитѣ.

губи своето значение и на него главно се отдава и голѣмата икономическа криза, която въ сегашно врѣме тия гжсто населени и цвѣтущи до неотколѣ планини прѣкарватъ.

Всѣка женска челядь още отъ раннитѣ си години се учи

и привиква на всичката сложна и разнообразна работа на тая домашна ржчна индустрия. Въ което село и да влѣзете, ще срѣщнете наредъ съ възрастнитѣ моми, жени и баби още и 5—7 годишни малки момиченца съ забодени хурчици на малкитѣ си поясчета бързо и сржчно да вътькатъ вретеното и предатъ прежда. Тая домашна индустрия дълбоко е вкоренена и срастната въ живота, че откликътъ ѝ се вижда въ народнитѣ пѣсни, пословици и изобщо въ цѣлия народенъ битъ. На всѣка мома, прѣди да се вгледатъ въ нейната хубость и други качества, най-напрѣдъ обрѫщатъ внимание и я цѣнятъ по нейното умѣние и сржчность да преде и тъче. Ето защо изучването на Родопската текстилна индустрия е въпросъ не само битово-културенъ, а и икономично-търговски.

За сега нашитѣ бѣлѣжки ще иматъ за цѣль да прѣдставятъ повече битово-културната страна на тая домашна ржчна индустрия, а търговско икономичната ще бжде прѣдметъ за другъ пжть и друго врѣме.

Ленътъ и конопътъ се сѣятъ, произвождатъ и обработватъ почти въ всички Родопски покраини, дѣто почвенитѣ и климатични условия за тѣхъ спомагатъ. Особено е разпространено производството имъ въ по-високитѣ покраини и билата, дѣто за културата на много други видове растения студениятъ климатъ и кжсото лѣто не сж удобни. Отъ ленъ и коноп се изработватъ не само конци за шевъ, но и платове за долни дрехи (гащи, ризи), кърпи, чулове, чували и др. п., но тѣзи прѣдмети нѣматъ друго значение, освѣнъ за домашнитѣ нужди. Износътъ на такива е досущъ слабъ и то само въ близкитѣ при Родопитѣ градове.

Черницата, храненето на буби и произвеждането копринена прежда сж тоже познати въ Родопитѣ отъ отдавнашни врѣмена. На всѣкждѣ въ долинитѣ изъ тия планини се срѣщатъ грамадни стари черничеви дървета. Тукъ нѣма обичай да сѣкатъ клонетѣ на черницата при бубохраненето, а бератъ само листътъ и поради това черничевитѣ дървета се отглеждватъ и цѣнятъ по голѣмината си както и овощнитѣ дървета. Има черничеви дървета на голѣмина такива, че само листето на едно дърво изхранва 3—5 грама бубено сѣме. Дори самото сѣме си се произвожда по примитивенъ начинъ домашно и само въ послѣдно врѣме почна да се прѣдпочита външното, приготвяно по Пасторовата метода. Коприната се точи въ кжщи, изпира се, изприда се на прежда, боядисва се и служи за ония разни пъстри украшения въ народната носия, прѣдимно женската, съ каквато се отличава Родопчанката българка и помакиня. Па било смѣсъ съ ленъ и памукъ, било и чисто копринени платове се изработватъ пакъ за домашна потрѣба (тестемели, кърпи, поли на женски ризи, ржкави и пазви и за женски, и за мжжки ризи, и др. такива). Уредитѣ, съ които става обработването на ленени, конопени и копринени материи, особено за предене,

снование, навиване и тъчене сж едни и сжщи както и за вълненитѣ материи, но първоначалната имъ обработка си има специални прибори, които тоже сж мѣстна направа и осъвършенствоване, ала пакъ типични съ тия на много познати славѣнски страни въ битовата култура. И тия домашни уреди за сега нѣма да описваме, защото и тѣ би било по-добрѣ отдѣлно и самостойно да се опишатъ.

Като се изключатъ всички склонове въ Родопитѣ, които иматъ надморска височина повече отъ 1000—1200 метра, всички други останали долини, склонове и бърда иматъ и джбови гори, които спомагатъ да се развъждатъ кози. Особено въ южнитѣ и източни склонове се стопанятъ кози въ по-голѣми количества, дѣто се срѣщатъ притежатели по на нѣколко стотинъ глави собственость на единъ човѣкъ. Въ тѣзи покраини отъ козината изработватъ *козеци* (черги за постелки, а смѣсъ съ вълна и за покривки), чулове, чували, дисаги, торби за зобь и др. такива. И съ тѣзи домашни издѣлия се прави и търговия: износъ иматъ за всички приполски и полски мѣста, въ островитѣ, въ Цариградъ и другадѣ. Уредитѣ за тѣзи козиневи прѣдмети тоже сж особени: станове, гребени, нити и др.

Но между всичко горѣказано първо мѣсто заема овцевъдството, което тоже датира отъ отколѣшни врѣмена. Високитѣ алпийски било̀ спомагатъ за лѣтуването на голѣми стада овце, а ближната прочута Бѣломорска равнина съ своя юженъ климатъ, топла зима и широки пасбища е спомагала за по лесно и несравнено по-икономично зимуване на тѣзи стада. Ето защо въ Родопитѣ отъ край врѣме е вирѣело крупно овцевъдство: Родопски овцевъдци кехеи съ десятки сж били, па и сега не сж досущь рѣдкость такива притежатели по на нѣколко хиляди овце(1). Но освѣнъ това и всѣко помашко сѣмейство въ кжщи безъ друго ще си отгледва по нѣколко овце, ако не за продань, то поне за наваксване домашното си облѣкло. А това е само за най-бѣдната класа, когато инъкъ се гледа да се добие и излишъкъ вълна, или овца за продань, та съ това се помогне и посрѣщнатъ и други нужди въ живота.

Слѣдъ тѣзи ни прѣдварителни бѣлѣжки сега ще видимъ, какъ и съ какви уреди става ржчната изработка на вълненитѣ прѣдмети.

Стрижбата на овцетѣ обикновено става прѣзъ априлий: въ Бѣломорската равнина десетина деня по-рано, а въ планинитѣ по-кжсно. Още отъ първитѣ дни на априлий отъ Родопитѣ слизатъ много хора, особено помаци, които сж главнитѣ стригачи — каркъмджии. На единъ кехейски агълъ, дѣто обикновено зи-

1) Обстоятелственъ очеркъ за Родопското овцевъдство написа нашиятъ сътрудникъ г. В. Дѣчовъ, самъ синъ на овцевъдецъ баща. Неговиятъ трудъ се отпечата въ XVIII томъ на Сборника за народни умотворения, наука и книжнина", и въ „Родопски напрѣдъкъ" I и II година (1903 и 1904).

муватъ хилядо или нѣколко хиляди овце, се събиратъ стотина, двѣстѣ и повече стригачи, тъй щото въ разстояние на нѣколко деня се остригва цѣлото стадо. Стригачитѣ се хранятъ отъ кехеята, ала въ пари не имъ се плаща, а въ натура — вълна: отъ двадесетъ остриженн овце вълната отъ една овца е за възнаграждение на стригачътъ, т. е. единъ процентъ отъ 5%. Вълната се прибира и натъпква въ голѣми длъгнести конопени чували, които казватъ *хараре*. По Гергевдень пъкъ всичкитѣ абаджии трѣбва да се намѣрятъ въ полето, дѣто закупуватъ вълната всѣки, колкото му е потрѣбно. Всичката вълна се докарва въ планинитѣ. Такава често пѫти се докарва и отъ други страни, дори има случаи, когато Родопски абаджии отиватъ и въ крайбрѣжията на Африка (Трипулисъ, Тунисъ и др.) и оттамъ закупватъ и докарватъ вълна. Обаче тя е по-остра и съ кѫси влакна, затова тя се употрѣбява за по-долно качество аби, обикновено за навуща и ямурлуци. Още при купуването на вълната послѣдната сортироватъ на качества, обикновено двѣ: кѫсата и дребна вълна отъ краката, подкоремната часть на тѣлото и отъ шията е долно качество и се казва *бажекъ*, който търговецътъ не купува, а си остава на притежательтъ. Бажекъкъ вълна купуватъ само за черги и други домашни потрѣби, но не и за материя за дрехи. Разбира се, че цѣната на това качество вълна е по-ниска, нѣкога и на половина отъ доброто качество.

Слѣдъ това вълната се изпира и приготвя за работене. Въ голѣми вълнени торби се натъпква вълна, потапя се за една двѣ минути въ не силно врѣла вода, оставя се да окапе водата, послѣ връзъ другъ казанъ се слива съ студена вода и тогава я изваждатъ отъ торбата, турятъ я на широки, специално направени кошници и добрѣ я измиватъ въ студената вода на рѣката. Мътеятъ отъ вълната въ казанитѣ се казва *сѣра*, който мътей носятъ въ кѫщи, задържатъ го въ голѣми капи и съ него разредяватъ водата при боядисване на *аба*, *вълна* или прежда въ синило. Родопското боядисване въ синило, т. е. синь цвѣтъ, е много разпространенъ въ търговията и въ носията; безъ вълненъ мътей—сѣра синилева боя не става, а при това е и много траенъ тоя цвѣтъ, па и красивъ, само че на платътъ придава извѣстна миризма.

Слѣдъ изпирането и изсушаването на вълната става нова сортировка на качество: най-дългитѣ влакна и меката е първо качество, която отдѣлятъ и употрѣбяватъ за *оснува* на платътъ. Тая вълна казватъ вълна съ дългъ тель, власата. По дребната вълна, т. е. тая съ кѫси влакна, служи пъкъ за *вътъкъ*. Първото качество вълна се употрѣбява освѣнъ за аби и шаеци за дрехи, още и за чорапи, прѣстилки, пояси и др. подобни.

Добрѣ изпраната и сортирована вълна се раздава отъ търговцитѣ абаджии изъ селата на бѣдната класа съразмѣрно вътъкъ и основа по за единъ *станъ*, както казватъ на

два топа аба, единиятъ отъ 15 до 20 ендезета. На единъ станъ, т. е. два топа, за чекане, влачене, предене и тъчене, или съ други думи отъ прана вълна да се земе готова изтъкана материя, се плаща споредъ качеството на плата и споредъ врѣмето отъ 40 до 60 гроша, а се изработва отъ едни ръцѣ за около единъ мѣсецъ. Ако въ кѫщи има женска челядь, напр. майка съ двѣ дъщери, ще изработятъ единъ станъ аба или шаекъ наймалко за 10 дни и то при усилена работа, навършвана и нощѣ. Търговецътъ дава вълната на ока, на ока приема и платътъ, като точно се прѣсмѣта и фирата, която е отъ 150 до 200 др. на станъ отъ 9 оки прата вълна. Която домакиня прѣдаде изработената аба съ най-малко фира, тя се търси отъ абаджиитѣ и по-добрѣ се възнаграждава. Работницата заедно съ платътъ си поврѫща и всичкия изметъ, каквото кѫси нишки, наричани *уривалки*, *чопъ*—досущъ кѫситѣ и сгърчени мамулки отъ вълната, които не сѫ годни за работа, и др. п.

Вълната отъ ягнетата се казва *еарина;* тя се стриже прѣзъ юний. Вълната пъкъ отъ заклани или умрѣли овци се казва *іулма*; тя е сбирщина, цѣни се по-евтино, тоже се пере, избира се на качества както и вълната и служи и за основа, и за вътъкъ. Ерината не се пере, а направо се работи и служи за вътъкъ при по-прости и по-слаби аби и други платове.

Приготвяне прежда за платове.

Вълната най-напрѣдъ се *ч'оака*, — чепка съ рѫце. Това е първото разредяване сбититѣ гънки и топки влакна, които безъ това не могатъ да се влачатъ на даракътъ. Чепкането става сѣдешкомъ, лека е работа, затова обикновено старитѣ баби, често и старцитѣ, а наредъ съ тѣхъ и малкитѣ дѣца въ кѫщи извършватъ тая работа. Съ една дума на най-слабитѣ и халтави членове въ сѣмейството се използува трудътъ съ чепкането.

Слѣдъ това изчепканата вълна се извлачва на даракъ кѫщенъ, ако нѣма въ селото воденъ. Дараци има два вида: ***летавъ даракъ***, който е на дълга подножка, на която като седне работницата, задържа го да не се клатушка отъ влаченето, и ***правъ даракъ***. Послѣдниятъ е въ два реда високи и здрави желѣзни зѫби на редица, и вълната прѣзъ тѣхъ се разчепква много по-добрѣ, ала по-бавно. За най-добро качество платъ — шаекъ, прѣстилки, пояси, чорапи и др. вълната се влачи на правъ даракъ. Летвиятъ е съ малки, ниски и свити на много редици телени зѫби върху една четирежгълна дъска отъ 20 см. широчина и около 20—25 см. дължина. На тѣзи зѫби се настелва—нарежда вълна, колкото да ги покрие, па съ друга подобно назѫбена дъска и съ дръжка се налѣга на първата, тегли се само къмъ една страна и отъ разминаването на зѫбитѣ, еднитѣ подвижни, а другитѣ не, се развлачва. Това се повтаря много пѫти, додѣто вълната добрѣ се разреди и нагласятъ власитѣ

ѝ къмъ една страна. Слѣдъ това подвижната дъска се повърне обратно по другата назадъ, и вълната се изтегли отъ зѫбетѣ самѫ по себе съ кръстосването имъ и се слага на страна. Това е *единъ даракъ* вълна, както казватъ, или една *пла́са*. Дарацитѣ се приготвятъ отъ мѣстното си население, а нѣкои се внасятъ и отъ ближнитѣ градове. Изработването и приготвянето дараци е специаленъ занаятъ и съ тѣхъ естествено се върти добра търговия, защото и най-послѣдната сиромашка кѫща непрѣменно трѣбва да се снабди съ такъвъ уредъ.

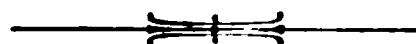
Извлачената вълна на пласи, както си е, се набодва на хурка и се преде. Хурккитѣ сѫ дълги дрѣнови яки прѫчки, добрѣ изгладени, на връхътъ подострени, а дѣто се задържа вълната да не се смъква, е поставена буца, топусче, или пъкъ е хурката съ два четала на връхътъ си. Съ лѣвата рѫка се изпъкватъ малки власи отъ вълната, разредяватъ се и се изтънчаватъ, а съ десната рѫка се върти вретеното, осуква се нишката и се навива около о вретеното. Когато се случи нѣкоя чепка, клечка или друго подобно въ вълната при осукването, за да се не допуща да се осуче въ нишката и стане послѣдната груба, грапава и не гладка, откѫсва се съ зѫбетѣ на предачката, ако не може да свари съ рѫката. Вретеното е кѫсо, тънко, изострено на единия край дръвче, къмъ срѣдата подебело, а на другия край съ нажежено желѣзо е направена вглъбнатина, по която се задържа вретеното о нишката, та послѣдната да се навива.

Хурката, или *фурка*, както казватъ въ Ахѫ-челебийско, се дарява на всѣка млада булка при вѣнчаването ѝ. Тя е тоже неотемлема часть отъ прикята. При вѣнчаването на нея се овиватъ цвѣтя съ монети, носи се отъ деверьтъ при свадбения вѣнчаленъ обрядъ и се казва *кбажеал* въ Ахѫ-чалебийско*) и „ст'аг" въ Рупчоско.

На долния край на вретеното се намира търкалястъ дървенъ *пре́снеал*, за да придава тяжесть на вретеното, да улеснява въртането му и да възпира навиената на него прежда.

Хурккитѣ, вретената и преснелитѣ, па и всички уреди при изработването на вълнени и други материи, се правятъ отъ помацитѣ. Има помашки покраини, дѣто изобилватъ дрѣнови и други подобни плътни и яки дървета, и въ тѣхъ току-речи работенето на такива домашни уреди е професиално занятие, занаятъ за поминъкъ. Аслѫ Родопскитѣ помаци сѫ добро дърводѣлци въ всѣко отношение.

(Слѣдва).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Една стара картина за Бачковския мънастирь.

Директорътъ на Пловдивската библиотека, г. Борисъ Дяковичъ, прѣзъ миналото лѣто случайно видѣлъ у единъ Пловдивчанинъ една картина отъ 1807 година на Бачковския мънастирь и я купилъ за библиотеката. Изображението е прототипъ на онова, което и днесъ се намира на една отъ вжтрѣшнитѣ стѣни въ дворътъ на Бачковския мънастирь. На не твърдѣ дебела, простичка, ала жилава хартия сж изобразени въ миниатюръ мънастирътъ съ часть отъ околностьта му, параклиситѣ, мостътъ, ктиторитѣ и едно мънастирско шествие до аязмото Клувия. Рисунката е съ черна мастилена боя и е твърдѣ красива нагледъ. Чъртитѣ на лицата сж по-правилно прѣдадени, отколкото такиваго картини—икони отъ Атонскитѣ мънастири. Характерно е не толкова самото изображение, колкото че е *изографисано* и издадено отъ Самоковски българинъ търговецъ, като е поставилъ надписитѣ и на български наредъ съ грцкитѣ. Българскитѣ надписи сж съ ситенъ и доста красивъ и правиленъ шрифтъ съ конструкция на буквитѣ получерковно-славѣнска и полусъврѣменна българска.

Самата рисунка има дължина 25 с.м., а широчина $17^1/_2$ с.м. Съдържанието ѝ е слѣдното.

а) Отъ десната страна малко къмъ горния край е изобразено мънастирско шествие—лития съ икони, хоругви и клепала на пжть за къмъ аязмото. Къмъ краищата сж нарисувани параклиситѣ, отъ които само два има и съ български надписъ: **Бецки** и **Предтецъ,** а само съ грцки сж Станимашкиятъ мънастирски метохъ и параклиситѣ *Димитриосъ, Анаргирионъ, агиосъ Георгиосъ* и др. Къмъ долния край отъ сжщата страна е отбѣлѣзанъ пжтьтъ отъ Станимака до мънастирьтъ *ο δρομος τυ Σταννμαχυ* и *παναγια* Καλὲς (Богородица за калето). Подъ него е **великій мостъ,** а най-долѣ на долния край на картината—рѣката съ нѣколко плуващи риби изъ водата ѝ. Въ жгълътъ пъкъ на горния край е образътъ на Богоматерь съ инициалитѣ МР—ѲҮ, а подъ образътъ е слѣдниятъ български надписъ: **когдаже от дважди онимодгоры въ монастира снесли то въ третій разъ переселился въ сію пещеру назывеющю клѣтку. Нынѣ же находится на одномъ столбѣ монастиря въ внутри церкви.**

Въ срѣдата малко къмъ горния край на картината е **Алексый Комнинъ** съ корона и царска багряница, отлѣво **Григорій** въ монашеско облѣкло, двамата по-срѣдата държатъ въ ржцетѣ си мънастиря, а отъ лѣво до Алексий Комнинъ е монахъ **Аспасій и синъ его.** Надъ главата на Алексий Комнина на български и грцки стоятъ думитѣ **царь** — *ο Βασιλευς*, а надъ тѣхъ името на царьтъ Алексий Комнинъ.

Отъ лѣвата страна на ктиторитѣ е ликътъ на Богоматерь въ елипсовидно крлжило, отъ десно ликътъ на човѣкъ въ полумонашески костюмъ, съ разтворени ржцѣ и съ надписъ **Гавріилъ отецъ, создатели картика.** Отъ лѣво него пакъ въ елипсовидно кржжило е ликътъ **святій архангелъ** съ птица гължбъ—Св. Духъ. И на тая страна—лѣвата на рисунката—тоже има нѣколко параклиса всрѣдъ разредени дървета. Тѣ иматъ и български надписи: **Дванадесеть апостоли, св. Ѳеодоръ, св. Николай,** слѣдъ това кладенецъ —**колодезъ, малая врата** (входна за мънастиря), по грцки *πηργος* — кула съ показващи се отъ нея два топа, а въ долния жгълъ отъ сжщата страна е слѣдния надписъ:

Сіа Іхографія(1) **въ Филиппуполѣ находящаго ся пресвятой Богородици бачковской прозываемой святаго монастыря изображена иждивеніемъ честнѣйшаго купца самоковскаго уроженца господина Петря баня и оннимъже благоговѣнія ради въ упомянутомъ монастирѣ освящена 1807 оу Віеннѣ аустрійской.**

1) Намѣсто изография.

На самата срѣда на горния край е образътъ на св. Троица всрѣдъ облаци и ангелски ликове, а най-долѣ на долний край пакъ на срѣдата въ единъ видъ квадратчета тоже е имало надписъ, но е изтритъ и само части отъ букви личатъ.

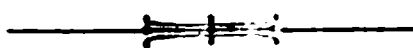
Тая каркина е вписана въ инвентаря библиотеченъ за писменитѣ паметници подъ *Nr.* 91.

Като даваме горнитѣ описателни бѣлѣжки, хрумва ни прѣзъ умъ, колко подобни старинни работи се криятъ и още въ праховетѣ и жглитѣ у мнозина хора у насъ, каквито прѣдмети само слѣпата случайность сегисъ-тогисъ открива и запазва, а колко други безслѣдно пропадатъ, или пъкъ отиватъ посрѣдствомъ ржцетѣ на разни спекуланти евреи и др. въ чуждитѣ музеи. Наистина, у насъ има два държавни музея, сега третъ и етнографски, имаме и археоложко дружество съ нѣколко клона въ по-важни градове, имаме вече и частични мѣстни музеи-сбирки, плодъ на частна инициатива, въ послѣдно врѣме се съзира и една по-голѣма заинтересуваность ако и въ малка часть отъ нашата интелигенция къмъ издирване и запазване всички старинни находки въ отечеството ни, най-послѣ имаме вече и специаленъ законъ за старинитѣ, по който на всички административни и други органи постоянно се внушава да слѣдятъ и прибиратъ всѣка старинна вѣщь, ала всичко това пакъ не е достатъчно за пълно постигане на цѣльта. Липсата си остава липса, и причинитѣ на тая, нека ни е позволено да кажемъ, тъй стидна немара къмъ всичко старинно, което има какво и да е значение за нашето минало, за миналото на земята ни, на народния битъ, на народната и обща наука, се криятъ другадѣ, дѣто писанитѣ закони и правилници сж безсилни да ги прѣмахнатъ. Широкитѣ маси, за просвѣтата на които толкова шумъ се дига и енергия хаби, оставатъ и още незасегнати въ тая посока, т. е. да се възпитаватъ и въ това отношение, да имъ се въздѣйствува да цѣнятъ това, що земята, която ги е родила и ги храни, крие запазено отъ минали вѣкове и епохи. На всѣкждѣ слушате и виждате тоя голѣмъ шумъ, който се дига ужъ за просвѣтата на тия маси, сказки се държатъ, театри се въздигатъ, литературни вечеринки се даватъ, общеобразователни курсове съ гърмовити програми се устройватъ, конференции и срѣщи се свикватъ, реферати се четатъ, хиляди книжлета се пръскатъ и проникватъ и въ послѣдната задънена нѣкждѣ колиба и какво ли още друго не се прави, ала отъ всичко това грижливо липсва едно: да се научи, да чуе тая широка маса, да чуе и се запознае нейното поколение, че и всѣка нищожна на гледъ вѣщь отъ минали врѣмена, останала и намѣрена нѣкждѣ въ земята ни, у народътъ ни, е наше народно богатство, наша история, наша наука, слѣдов. и единъ отъ лостоветѣ на нашето бждеще като културенъ народъ и етническо цѣло.

Въ нашитѣ училища, особено срѣднитѣ пълни и непълни учебни заведения, наука божемъ се прѣдава, морали се четатъ, бесѣди се държатъ на учещата се младежь, всичко се прави за нейното развитие, но и тукъ немара и липса въ тая посока. Разлистете, който щете отчетъ отъ коя и да е гимназия, и напусто ще търсите въ теми и бесѣди и думица казана какво значение за науката има старината и какъ трѣбва да се гледа на нея. Прѣтършувайте и нашитѣ многобройни читанки, христоматии, пробни уроци, учени ржководства и безброй други помагала за ученицитѣ и тамъ сжщата празднота. За чудене ли е тогава, че чужденцитѣ пълнятъ своитѣ музеи съ български старини?

Скърбни факти, наистина, но факти, които и тукъ свиватъ сърдцето отъ тжги и навѣватъ дълбока печаль и мисъль, какъ ний градимъ собственото си бждеще, какъ ний чертаемъ собствената си сждба.

С.

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Двадцатипятилѣтіе тоги и Княжества Болгаріи. 1879—1904 год. Опытъ собраніи матеріаловъ. Томъ I кн. I Землевѣдѣніе, 1904 г. Томъ II кн. 2 Народонаселеніе, 1905 г. София, Государственная типографія.

Извѣстниятъ у насъ публицистъ — писатель и кореспондентъ на видни руски вѣстници върху положението на славѣнскитѣ страни, прѣдимно България, г. М. В. Юркевичъ (М. Горюнинъ) отъ 1904 г. е почналъ да издава на руски езикъ колосаленъ свой трудъ, озаглавенъ по горѣ. Уважаемиятъ авторъ —издатель си е задалъ за цѣль да даде една пълна картина и запознае руския читаещъ свѣтъ съ българската земя и природа, съ бита и културата на нашия народъ, съ нашия политико-икономически строй и всичко това, що ний смә извършили и имаме въ единъ периодъ отъ 25 годишенъ новъ политически животъ.

Трудътъ на г. Юркевича ще бѫде отъ седемь тома въ 9 книги, които ще съдържатъ въ закрѫглена форма слѣднитѣ отдѣли: *Землевѣдѣніе.—Народонаселеніе — Государственное и административное устройство. — Культура и бытъ — Земледѣліе и скотоводство— Торговля.—Ремесла и промишленность.— Финансовое хозяйство.—Матеріалы къ исторіи политики княжества.* На голѣмъ форматъ, съ ясенъ и четливъ шрифтъ, хубава хартия, съчинението на г. Юркевича е напъстрено и съ множество хубави картини-илюстрации, таблици, карти, картограми и пъленъ алфавитенъ показалецъ на края.

Това е единъ фундаменталенъ трудъ, какъвто съ такава обширна програма и закрѫгленость е прѫвъ по рода си въ славѣнската книжнина за българското отечество и българския народъ. Той е вече добрѣ посрѣщнатъ и оцѣненъ не само въ братската велика Русия, но и въ другитѣ славѣнски страни.

До сега сѫ излѣзли I и II томове, 1 и 2 книга—Землевѣдѣніе и народонаселеніе. Първиятъ томъ струва 20 л., а вториятъ 15 лева.

О.

Моитѣ спомени,

отъ Йоакимъ Груевъ, притурка на сп. „Училищенъ прѣгледъ". 1906 година.

Стариятъ нашъ общественъ дѣецъ, книжовникъ, учитель-педагогъ и едноврѣменно петь години подъ редъ директоръ на просвѣщението въ Източна Румелия г. Йоакимъ Груевъ при своитѣ натегнали години е написалъ горѣозаглавената притур-

ка на „Училищенъ прѣгледъ“ за 1906 г. подъ насловъ „Моитѣ спомени“. Това е една симпатична книжка, отъ една страна автобиографията на самия писатель—старецъ, а отъ друга скѫпоцѣненъ приносъ за нашата нова история, нашето възраждане, черковни борби и политическо освобождение. Съ единъ лекъ, сериозенъ, сбитъ безъ всѣкакво фразьорство езикъ маститиятъ старецъ ни запознава най-напрѣдъ съ своето дѣтинство и ученикуване и по-нататъкъ съ неговото близко участие въ всички национално-черковни и обществено—политически прояви, прѣзъ които нашиятъ народъ вихроносно се издигна отъ своето забвение и зае приличното мѣсто всрѣдъ другитѣ народи съ свой битъ, свои сили, история и свободенъ животъ. Г-нъ Груевъ, вѣщь познавачъ на турскитѣ нрави и езикъ, съ своя тихъ характеръ и трудолюбие се е ползувалъ и съ едно особено довѣрие въ тогавашнитѣ турски власти и общество въ Пловдивъ, дѣто е принесълъ грамадни заслуги на народа ни съ своитѣ съвѣти и вѣрно освѣтляване текущитѣ тогава обществени въпроси. При все това, той не е билъ съвсѣмъ чуждъ и по готвещитѣ се и пламналитѣ тогава събития съ априлското възстание и слѣдъ него и поради това и той пападналъ въ затвора и насоченъ за бѣсилката, отъ която само амнистията слѣдъ възстанието го спасила живъ. Прѣзъ врѣме на войната той е прѣкаралъ въ Цариградъ, отдѣто слѣдъ С.-Стефанския договоръ се завърналъ въ Пловдивъ и е билъ назначенъ за прѣдсѣдатель на Пловдивския новоучрѣденъ Сѫдебенъ съвѣтъ, а по-послѣ и директоръ на просвѣщението. Понататъкъ г-нъ Груевъ продължава своитѣ спомени по устройството на автономната Южна България, за съединението и най-сетнѣ завършва съ книжовнитѣ си занятия, като изброява всички свои книжовни трудове.

Прѣинтересната книжка на И. Груева, въ която той е спазилъ едно обективно низане факти, дати, писма и събития, може се каза, е и история на града Пловдивъ, който бѣше пулсътъ, центърътъ на духовното възраждане и обединение на българщината въ цѣла Тракия, чакъ до брѣговетѣ на Бѣлото море. Г-нъ Груевъ дава редицата имена на всички ония наши самоотвержени борци, безкористни дѣятели и идейни характери, които по единъ или другъ пѫть изтръгнаха отъ рѫцетѣ на хищнитѣ гърци Пловдивския санджакъ съ цѣлото ширене на Тракийската розова долина и гиздави Родопи, издигнаха го, уякчиха го и го поставиха въ първитѣ редове на освободителното движение и политическата свобода. Г-нъ Груевъ заема видно мѣсто въ тѣзи борци. Неговото име е извѣстно по цѣла Тракия чакъ до Бѣломорскитѣ брѣгове, било като муавининъ въ мютесарифския конакъ, било като учитель—будитель съ своитѣ книжовни трудове.

Мили, скѫпи спомени сѫ тѣзи „Спомени“ на заслужилия старецъ, и тѣ ни прѣнасятъ въ една епоха тъй бурна отъ една страна, и тъй свѣтла и поучителна отъ друга за сегашното и

бждещитѣ наши поколения. И поради това желателно е тѣзи „Спомени“ да бждатъ издадени и разпрѣснати колкото се може повече изъ широката публика, защото, както сж сега, притурка на „Училищенъ прѣгледъ“, тѣ се знаятъ и могатъ да се четатъ само отъ абонатитѣ на списанието, което впрочемъ е извѣстно само на училищнитѣ библиотеки и не голѣма часть отъ нашето учителство. С.

Български Старини. Кн. I Добрѣйшовото четвероевангелие, срѣднобългарски паметникъ отъ XIII вѣкъ. Стъкмилъ за издание професоръ Б. Цоневъ. Издава Археологическата комисия при Министерството на народната просвѣта. София, Държавна печатница, 1906 год.

Колкото нашата тъй жестока урисия и да ни е лишила отъ много писменни и вѣществени паметници отъ нашето минало, то пакъ не можемъ да се оплачемъ отъ досущъ голѣма липса на такива, макаръ че едни отъ тѣхъ сж пръснати изъ разни чужди колекции и библиотеки, а други сравнително много малко намѣрени и запазени у насъ. Нуждата отколѣ се усѣщаше да се изучатъ тѣзи паметници и се види критично, що съдържатъ тѣ за нашето минало било въ едно или друго отношение, още повече че ний вече имаме подготвени научно домашни сили за тази работа. Бившиятъ министъръ на народната просвѣта у насъ, г. Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, човѣкъ съ обширни познания и горѣщъ поклонникъ и дѣецъ да се издири, изучи и извади наяве всичко, що нашиятъ народъ е могълъ да има и запази въ редицата бурни вѣкове до сега, като народъ съ своя култура и минало, навакса и тукъ една липса. По негова инициатива и подкрѣпа прѣзъ миналата 1906 год. е образувана особна „Археологическа комисия“, въ съставътъ на която влизатъ първитѣ наши хора на науката: професоритѣ г. г. Л. Милетичъ, Б. Цоневъ. В. Златарски, Ив. Мръквичка, А. Митовъ, Б. Михаиловъ и г. Ст. Аргировъ. Тая комисия има за цѣль, както се види и отъ самото ѝ дадено име, да изучи и издаде критично по-важнитѣ български езикови, исторични, етнографски и художествени паметници, колкото ги има у насъ и въ чужбина. Озаглавената по-горѣ кн. отъ „Български Старини“ е първиятъ трудъ на споменатата комисия. Тая книга разглежда изчерпателно единъ срѣднобългарски писменъ паметникъ отъ XIII в., тъй нареченото Добрѣйшово евангелие, което е изслѣдвано отъ г. Цоневъ. Въ кжсо врѣме, се казва въ краткия прѣдговоръ отъ комисията, щѣли да послѣдватъ по-редъ и други издания.

Съ всичкитѣ си скромни сили ний поздравляваме инициаторитѣ въ това хубаво народно дѣло и отъ сърдце имъ благопожелаваме пъленъ успѣхъ. С.

Малки вѣсти

по фолклора изъ славѣнскитѣ земи.

Бѣлѣжка. — Прѣзъ V-та година въ „Родопски напрѣдъкъ“ ще има и тоя новъ отдѣлъ, въ който по възможность ще се даватъ по фолклора кжси библиографски свѣдѣния изъ всички славѣнски земи, както за отдѣлни печатни трудове, тъй и за по-бѣлѣжити студии

Поради това молимъ почтенитѣ автори и издатели да иматъ добрината и изпращатъ своитѣ издания отъ тоя родъ въ редакцията, която пъкъ отъ своя страна ще имъ изпраща въ замѣна „Родопски напрѣдъкъ“.

Въ Томъ LVII кн. 1 отъ 1907 година на „Рускій филологическій вѣстникъ“, издаванъ въ г. Варшава подъ редакцията на професоръ Е. Ѳ. Карский, между твърдѣ разнообразното си съдържание сж помѣстени и слѣднитѣ фолклорни студии: а) Заговори, заклинанія, обереги и т. п Заговоры отъ болѣзней, рѣже встрѣчающихся“ отъ А. В. Ветухова. Тая студия е започната въ Р. Ф В. отъ миналата година и продължението ѝ ще слѣдва и прѣзъ т. 1907 г.—Г-нъ В. А. Бобровъ пише „Рускія народныя сказки о животныхъ. Герои рускихъ животныхъ сказокъ.“ По поводъ монументалния трудъ на професора и академика г. А. В. Соболевскій отъ 1895—1902 г. т. I-VII, „Великорускія народныя пѣсни“, г. В. Н. Перетцъ пише „Замѣтки о пѣснахъ XVIII в.“

—

Матеріали до украінсько-руськоі етнольогіі. Том VII. Дитина в звичаях і віруваннях украінського народа. Матеріяли з полудневоі Киівщини, зібрав Мр. Г. Обробив Др. Зенон Кузеля. У Львові, 1906. 8° VIII+VI+221.

Тая книга съдържа народни обряди, обичаи, вѣрвания и пр. относно животътъ на малкитѣ дѣца изъ руска Украйна.

—

Пѣсни села Андреевки, Нѣжнинскаго уѣзда, отъ Владиміръ Даниловъ, Киевъ, 1904 г. 8. 96. Печатани сж по-рано въ „Сборникъ И. Фил. Общества“ въ Нѣжинъ. Сжщиятъ авторъ е издалъ и „Новый сборникъ украйнскихъ пѣсенъ“. К. 1906.

—

Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкувавъ і пояснив Др. Іван Франко. У Львові, 1901—1905.

—

Етнографічний збірник, издава етнографската комисия отъ дружеството на името на Шевченко. Т. XXI съдържа Га-

лицко-руски народни мелодии, събрани съ помощьта на фонографъ отъ Иосифъ Раздолски.

—

Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ, отъ П. А. Ровинскій. Спб., 1905 г. 8⁰, XIV+693.

Това е втората часть на втория томъ отъ цѣлия трудъ на г. Ровински, въ който обстойно се разгледватъ Черногорскитѣ пѣсни и езикъ.

—

По горамъ и ущельямъ Хевсуріи и Тушетіи. Спб. 1905 отъ Н. А. Бушъ. Разгледва обичаитѣ и битътъ на кавказкитѣ плѣмена херсури и тушини.

—

У приволжскихъ инородцев. Путевыя замѣтки, отъ С. У. Чичерина. Спб. 1905. 427+210 стр. Подъ видъ на пѫтни бѣлѣжки и съ илюстрации между другото се описва културния битъ на татари, вотякитѣ, чувашитѣ и др. въ приволжскитѣ покраини.

—

Народьная сельско-хозяйственная мудрость въ пословицахъ, поговоркахъ и примѣтахъ отъ А. Ермолова въ четире тома, Спб. 1901—1905 г. Фундаментаменъ трудъ по народното стопанство въ Русия съ народнитѣ възрѣния къмъ животния миръ, прокобяване врѣмето, пословици и поговорки. свързани съ народното стопанство и др

—

De-Baye baron. Ches les Tatars de Crimée. Souvenir d' une mission. Paris, 1906, 47 стр.

Описва Кримъ въ Русия, кримскитѣ татари и пѫтемъ запознава читателя съ тѣхнитѣ обичаи, нрави и прѣдания.

—

Národopusný Vêstnik cesko-clovansky. Vydává spolecnost narodopisného Musea cesko-slovanskèho. Redakcni komise Jan Iakubec, A. Kraus, I. Polivka. V. Praze. 1906. Leden-Duben.

Органъ на чешко-славѣнското етнографско дружество въ Прага. Излиза въ 10 броя годишно и освѣнъ отбраното си по етнографията съдържание, съдържа и богатъ библиографиченъ и критиченъ отдѣлъ по славѣнската етнография.

—

Босанска вила, списание за литература, наука и народоука, излиза два пѫти въ мѣсеца въ г. Сараево. 1907 год. XXII.

Освѣнъ биографични свѣдѣния за бѣлѣжити сръбски писатели и обществени дѣйци, малки разкази, критика и хроника, въ всѣки брой помѣства и народни умотворения.

—

Извѣстія общества археологіи, исторіи и етнографіи при Имп. Казанскомъ университетѣ. Томъ XXII, вып. 2, 3, 4 и 5, 1906 год.

Съдържа отбрани научни статии по общитѣ археологични, исторически и етнографски въпроси, специялни изслѣдвания по тия въпроси въ източна Русия (Поволожe, Срѣдна азия и Сибиръ), хроника за находки, разкопки, народоучни експедиции, музеи и пр. и библиография.

—

Горе и Доля въ народной сказкѣ, отъ професоръ А. И. Сонни въ № 10 за октомврий, 1906 г. на „Университетскія Извѣстія" въ Киевъ.

Обстойно и критично се разгледва митичната приказка у нѣкои славѣнски и чужди народи за щастието и нещастнето.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

I. Народни приказки изъ Ахж-челебийско.

Записала Добра Ст. Шишкова.

Тъкачка жена, орачъ и Господь.

Дру̀гуш,(1) га хо̀дил Го̀спут' пу зеам'о̀аса да учѝ л'уд'ѐсеа, тѝеа бѝли о̀щеа глу̀пави, та са нé сѐатали за млòгу рàбути. Го̀спут' минóвал прис аднò сѐлу, чи чул ф аднòа кòащ‹ да скрѝпеа стàн. Флѐал вòатреа и нашòал жеанá да ткàеа на станòат, алá нѝ соа сѐатала как да мѐата ткачòата:(2) мѐт'неа еа уд аднóата странà, пак са ни сѐата да еа завóарнеа, та хи са л'у кòацалу(3) плàтнуту. Го̀спут' зòал ткачòата, заткàл самѝчеак да хи кáжеа, как да еа завра̀ща, и хи реакòал: „еай сóай, сѝнку, фòарлеай ткачóаса." Жеанàта упрáвила ткà'увуту, та хи тòарналу ѐацеа(4) л'òасну.

Излѐал си Гóспут' и тòарнал нах дру̀гу сѐлу и нашòал адѝн урàч да урѐ. И той са нѐ сеатал как да убрàща вòлувеатеа с урàлуту, ами искàра брàзнеата, че расп'р'òагнеа вóлувеатеа, та л'у ут аднòата странà зафàтал. Тугàва Го̀спут' и нѐгу наỳчил, как да завра̀ща урàлуту, и урàчеат са наỳчил.

Пуд'миндò^{а}л си Гòспут' нах дрỳги се^{а}лà, та че^{а} ей слè^{а}д нè^{а}кву врè^{а}ме^{а} пак са завò^{а}рнал прис тувà сèлу, прис же^{а}нàта и урàче^{а}т да вѝди, как рàбуте^{а}т. Флè^{а}л ф кò^{а}щата, дèту ткàла же^{а}ната и е^{а} пупѝтал: „кòй та наỳчи, сѝнку, со^{а}й хỳбаву да ткàиш?

— Самà хѝтра хитрѝца, стàрче^{а}", му ре^{а}кла же^{а}ната. Тугàва Гòспут' хи ре^{а}кó^{а}л: „нидè^{а}ле^{а} да ткàиш, пуд мѝшница да гу нòсиш". Затувá сигá жèнисе^{а} ткàе^{а}т, ткàе^{а}т, ала ткà'увуту(5) хми ни спурѝ, та кòлкуту и да искàе^{а}т, пак пуд мѝшница гу носе^{а}т. Га утишò^{а}л Гòспут' ду урàче^{а}т, пупѝтал гу: „кóй та наỳчи, сѝнку, со^{а}й хỳбаву да урèш?"

Гòспут' ма наỳчи, дè^{а}ду", му рèкал урàче^{а}т. Тугàва Гòспут' гу благуслувѝл и му ре^{а}кò^{а}л: „да си благуслувèн, сѝнку, ден' да урèш, гудѝна да е^{а}дèш". Затувà сигá на урàче^{а}те^{а} спурѝ сѝчку, та сѝчку хми са рàжда и сѝчку си ѝматъ.

Слушана отъ баба ѝ Добра Н. Шишкова отъ Устово, 1906 година.

II. Помашки пѣсни изъ Ахж-челебийско

записалъ Ст. Н. Шишковъ.

1.

Момъкъ-християнинъ съ измама зема любовницата си помакиня.

Стоянъ се влюбва въ мома Лиляна. Майка му го научва да се престори на умрѣлъ, ще иде и Лиляна да го види, а той я грабва и завежда въ черквата, дѣто се вѣнчаватъ.

Учи ма, мàйчо, ỳчи ма,
Как да си з'ò^{а}мам Ле^{а}лè^{а}на?
—Сѝно л'о, мòи сѝно л о,
Пàд'ни(6) ми дòлу ф пазáре^{а}н,
Кỳпи си зигвáр' вòлаве^{а},
Изари рàвни двòраве^{а},
Пòсе^{а}й си бè^{а}ла пче^{а}нѝца,

Свѝкай ми тѐ^{а}шка ме^{а}жѝе^{а},
Пòракай мóми на ж'ò^{а}тва
И Ле^{а}лѐ^{а}на си пòвикай.
Стаѐ^{а}н си мáйка паслу̀ше^{а},
Атѝде^{а} дòлу ф пазàре^{а}н,
Ку̀пи си зигвàр' вóлаве^{а},
Изарá рàвни двóраве^{а},
Пасѐ^{а} ги бѐ^{а}ла пче^{а}нѝца.
Жѐ^{а}лта е^{а} ж'óтва фтàсала,
Стаѐ^{а}н си ср'у̀ка ме^{а}жѝе^{а}:
Гòрне^{а} и дòл'не^{а} махалò^{а}.
Врит' си Стаѐ^{а}но дòйдаха,
Самà Ле^{а}лé^{а}на не^{а} дóйде^{а}.
Пак си го мáйка ачѐше^{а}:
— Фàни ми, сѝнко, мàстаре^{а},
Изгради че^{а}шм'ò^{а} шѐ^{а}ре^{а}на
И пу̀сти вòда стадéна.
Врит' щат мòмине^{а} да дòйдат
Стадѐна вòда да тòче^{а}т,
И Ле^{а}лé^{а}на ще^{а} да дòйде^{а}.
Стаѐ^{а}н е че^{а}шм'ò^{а} е^{а}зградѝл,
Врит' са мóмине^{а} свò^{а}рве^{а}ха
Стадѐна вòда да тòче^{а}т,
Ле^{а}лѐ^{а}на мàйка не^{а} пу̀сна.
Мáйка го хѝтро ачѐ^{а}ше^{а}:
— Стаѐ^{а}не^{а}, сѝно Стаѐ^{а}не^{а},
Лѐгни ми, сѝно, зàгини,
Врит' щат камшѝе^{а} да дòйдат,
Да си та, сѝно л'о, пращàват,
И Ле^{а}лé^{а}на ще^{а} да дòйде^{а}.
Стаѐ^{а}н е^{а} лéгнал, загѝнал,
Врит' си камшѝе^{а} дòйдаха,
И Ле^{а}лѐ^{а}на е^{а} дачу̀ла,
Та на мàйци си рамòне^{а}:
— Стаѐ^{а}н си ми е^{а} загѝнал,
Врит' са камшѝе^{а} тò^{а}рнали,
И е^{а} ща, мàйчо, да ѝдам,
Стаé^{а}на да си пращáвам.
— Не^{а}мòй ми хòди, дò^{а}ще^{а}р'о,
Сазѝ е^{а} де^{а}н'ò^{а}(7) лажòвна,

Та та щат хѝтру еазма̀ми,
Да си та з'ъамеа млат Стуѐан.
Леалѐана ма̀йка неа слу̀шеа,
Дрѐб'ни еа кѝт'ки насвѝла,
Чеа та Леалѐана атѝдеа
На Стаѐанави к'ъашкавеа,
Сѝт'ни еа съалзи снѝкнала:(8)
— Стае́анеа, гѝди Стаѐанеа,
Алла̀х та прастѝл на вѐара. (9)
Стаѐан хи тѝхо праду̀ма:
— Мъ̀ал'чи, Леалѐано, неа пла̀чи,
Еа сам за тѐбеа загѝнал.
Рѝпнал еа Стаѐан на̀наги,
Та си Леалѐана фавѐдеа
На веасъ̀коно кана̀ч'еа,
Пару̀ка по́п'еа, кеашѝшеа,
Та си Стае́ана веан'чѐаха
С Леалѐана мама̀ ху̀бава.

Слушана отъ Абдурахманъ чаушъ отъ с. Смилянъ, 1891 година.

2.

Майчина утѣха прѣдъ зло момково прѣдчувствие.

Момъкъ се плаче майци си, че лошо прѣдчувствува за себе си: или боленъ ще легне, или войникъ ще иде. Майка му го тѣши, че нѣмъ нищо да му стане, ами ще го загоди на най-хубавата мома въ селото.

Хаса̀неа ф гла́ва адрѝло,(10)
Та си ма̀йци мо вѝкаше;
— Ма̀йчинко, мъ̀еа ма̀йчинко,
Ме́неа еа малѝм(11) па̀днало;
Да ли ща бъ́лан да лѐгна,
Еалѝ ща аскѐр да ѝдам!
— Сѝно л'о мой ма́йчини,
Неатъ̀й щеаш бъ̀лан да леажѝш,
Неатъ́й щеаш аскѐр' да ѝдеаш,
Еае щеа та, сѝнко, за̀главеа

Ф сѐлоно на баш мама̀на,
Дѐно е^{а} заво̀^{а}т Фат'мѝнка.
Е^{а}ла ти ма̀йка набрай
Баба̀йкави(12) ти е^{а}лто̀^{а}не^{а},
Да си ми ѝде^{а}ш, сѝно л'о,
Нах Хе^{а}л'бе́цки^{а}н панайр',
Да ку́пиш зигва̀р' во́лаве$_{а}$
Сас капрѝне^{а}ни чу̀лаве^{а}.
Ка̀ра ще^{а}м ме^{а}р'мѐр' ка̀ме^{а}не^{а},
Адрѝ ще^{а}м сѝтно де$_{а}$ше^{а}мé,(13)
Дѐно ми хо̀ди Фат'мѝнка,
Да си не^{а} ка̀ле^{а} фѐре^{а}жка,(14)
Да си не^{а} прашѝ рѝскана,
Да си не^{а} по̀^{а}сни ше^{а}лѝе^{а}.(15)

Слушана отъ сѫщия.

III. Помашки пѣсни изъ Рупчоско.

3.

Момъкъ прѣдизвѣстява любовницата си, че ще отиде съ майка си за огледъ.

Момъкъ прѣдизвѣстява, че ще иде у тѣхъ съ майка си, та я учи, какъ да се държи, за да се ареса на майка му. Тя го моли да не завежда майка си, като явява и по какви причини не ще може да се ареса отъ майка му.

Іуна́к де^{а}во̀йки румо̀не^{а}:
— Замѝтай, Айшу, зала̀гай(16)
Пу висо̀кине^{а} к'о́шк'уве^{а},
Кандѝле^{а}н(17) да си запа́лиш,
С кандѝле^{а}н да ма пуср'о̀^{а}шне^{а}ш;
Дувѐче^{а}рка ща да до̀йда
И ма̀йка ща да до̀ве^{а}да.
Мен' стуиш дива̀н, не^{а} стуѝш,
Ма̀йци дива̀н да стуѝш,
Ма̀йка дано̀ та бе^{а}ндѝса,
Пак е^{а} та сам бе^{а}н'дѝсал.

— Іуна̀ку, лу́ду ко̀пе^{а}ле^{а},
Ти ку духо̀даш, ‚уна̀ку,
Ма̀йка ти не$_{а}$мо̀й дувѝда;
Сно̀шка сме^{а} ме^{а}ж’о́^{а} има̀ли
С ирмибе́ш мла́ди іуна́ка,
Ца̀л’ничка но^{а}ш сам се^{а}дѐ^{а}ла,
С бурни́ца хми сам свѐ^{а}тила,
Нужѝнки ми са ка̀пнали,
Іучѝнки ми са со́^{а}не^{а}ни,
Сардцѐну ми е^{а} заспа̀лу,
Дива̀н не^{а}мо̀га да сто̀е^{а}.

Слушана отъ Сюлманъ Читаковъ въ с. Чепеларе, 1906 г.

4.

Какъ мума укрива любовника си.

Мома задържа любовника си съ измама, додѣ слънцето изгрѣло и слѣдъ това го утѣшава, че ще го укрие отъ хорски очи, като го прѣблѣче въ нейни дрехи и когато я запитатъ, каква е тая гостенки, ще го прѣдстави за майчина й роднина, дошла отъ далечно мѣсто.

Ста̀ни, де^{а}во̀йку, по́гле^{а}нни,
Да лѝ не^{а} со^{а} е^{а} со̀^{а}вналу?
— По̀ле^{а}жи, лѐфте^{а}р іуна̀ку,
По̀гле^{а}дай чѐ^{а}рни іучѝнки,
Еще^{а} е^{а} ра̀нку ву́тирна,
По̀^{а}рви са пе^{а}тли нѐ пе́^{а}ли.
Іунак си не^{а} извѐ^{а}рува,
Та ста̀на, та си пугле́^{а}нна:
Сло̀^{а}нце^{а}ну фпре́^{а}лу ф рѐ$_{а}$кана,
Че^{а} си де^{а}во̀йки вѝкаше^{а}:
— Де^{а}во̀йку, пу̀ста душма̀нку,
Та ве́ ми шинжѝр’ накл’у̀чи!
Де^{а}во̀йка си гу мирѐ^{а}ше^{а}:
— Мо̀^{а}л’чи, іуна̀ку, не^{а} плачи,
Е^{а} ти ща лу́ду наде́^{а}на
Мо̀е^{а}на ру́ба цо̀ше^{а}на,

Че^{а} ща та, лу̑ду, ѝзве^{а}да
Ваз нàше^{а} сѐлу гулѐ^{а}му,
Ваз гòрничкана махалò^{а}.
Аку̑ ма, лу̑ду, запѝтат;
„Ут дѐ е^{а} сàе^{а} гòсчица?"(18)
Пак е^{а} ща, кузу̑м, да рѐка:
"Мàйчина ми е^{а} руд'нина,
Ут де^{а}лѐчни е^{а} свѐ^{а}туве^{а}.
Снòшка е^{а} прѝмрак стигнала,
Та е^{а} унàска(19) приспàла.
Пò^{а}т'уве^{а}не^{а} си не^{а} знàе^{а},
Де^{а}лѐчку ще^{а} е^{а} испратѐ^{а}".

Слушана отъ сѫщия.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и форми въ народнитѣ умотворения.

1. **Дру̑гуш**, *другуче^{а}шну вре^{а}ме^{а}*, нарѣчие, вмѣсто едно врѣме, минало врѣме. Обикновена форма въ Ахжчелебийско за означаване отдавнашното врѣме, но въ опрѣдѣленъ видъ. *Пòвниш ли, л'убе^{а}, знаиш ли, дру̑гуш ги бѐ^{а}хме^{а} мàлички, мàлички и глу̑павички*, означава отдавна изминали, ала извѣстни дѣтински години.

2. **Ткачò^{а}**, сѫщ. сувалка за тъкане, ала се употрѣбява и за име на самата работница тъкачка. *Е^{а}це^{а} ху̑бава е^{а} ткач'о^{а}* казватъ за нѣкоя мома или жена, която умѣло и бързо може да тъче на станъ.

3. **Ко^{а}цал-а-у-и**, глаг. кѫса, откѫсва се. Кѫсатъ се нишкитѣ и т. н.

4. **Е^{а}це^{а}**, въ увеличенъ видъ *ѐ^{а}чище^{а}* отъ яко, напр. употрѣбява се намѣсто твърдѣ, силно. *Е^{а}це^{а} ру̑кни*, вмѣсто силно викни.

5. **Ткàïву**, сѫщ. тъкань, изтъкано нѣщо.

6. **Пàд'ни**, глаг. отъ глаголътъ *пòйди*, *пòди* въ еднократенъ видъ. Срѣща се въ помашкия говоръ и означава бързо, този часъ иди, намѣри се тамъ.

7. *Де^{а}н'о^{а}* сѫщ. турската дума дюння, свѣтъ, земя.

8. **Сни̂кнала**, глаг. едно слѣдъ друго сълзи заронила. **Сти̂кна са да леатѝ**, значи бързо, непрѣкъ снато започна да вали.

9. **Аллàх та прастѝл на вѐ^а^ра**, Богъ да те прости според вѣрата, отъ която си.

10. **Адри̂ло го ф глáва**, главато го заболѣла. Болестьта въ главата го намѣрила. Съдържа митичното повѣрие за болеститѣ, че тѣ сж невидими духове и причиняватъ болка въ тия органи у човѣка, дѣто имъ попадне случай.

11. **Мали̂м** турска дума, означава прѣдчувствие, отчаяние прѣдъ грозеща опасность.

12. **Бабáйкови**, прил. бащини.

13. **Деашеамѐ**, турска дума, означава подъ, подъ отъ дъски, подъ отъ камъкъ, калдаръмъ.

14. **Фѐреажеа**, сжщ. женска помашка връхна дреха.

15. **Шеали̂еа**, сжщ. помакински долни дрехи.

16. **Залàгай**, гл. постилай, мобилирай, пригответе за госте. *Залджи клàда*, постави цѣла клада дърво. *Залѐгна са зад клàда*, настани се на позиция задъ дърво. *Клàда*, паднало цѣло дърво, не съсѣчено.

17. **Канди̂л'**, сжщ. малко тенекиено газениче за свѣтене нощѣ изъ кжщи.

18. **Гóсчица**, сжщ. умалит. гостенка.

19. **Нàска**, мѣст. употрѣбително въ Рупчоско.

